

Doğuya Genişleyen Avrupa Birliği'nin 1993-2002 Kopenhag Zirveleri ve Türkiye

Aydın FINDIKÇI*

Giriş

1923 yılında büyük dahi Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan modern Türkiye Cumhuriyeti, çok haklı ve meşru nedenlerden dolayı Batı dünyası ile siyasi olduğu kadar ekonomik ve ticari ilişkilerini de sürekli olarak en ileri düzeyde tutmaya büyük önem vermiştir. Türkiye'nin Batıya karşı bilinen bu olumlu tutumu ve Batı ile tam entegrasyonu gerçekleştirme siyasi tercihi ve kararlılığı, Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllardan beri izleye geldiği temel hedeflerinin başında gelmektedir. Geçmiş Tanzimat dönemine kadar uzanan Türkiye'nin bu temel hedefinin özünde; ümmetçilikten kurtulup ulus olma heyecanı ve onurunu yaşayan Türk halkının, çağdaşlaşma ve aydınlanma kararlılığı yatmaktadır. Türkiye'nin bu kararlılığına rağmen, Batı'nın kendisi şu an Avrupa Birliği (AB) şeklinde görünen yüzü ile, Türkiye'ye karşı, hiç de o kadar samimi ve sıcak davranmamaktadır. Bu gerçek somut verilerle ortadadır. AB Komisyonu'nun Türkiye'nin de içinde bulunduğu aday ülkelerle ilgili 9 Ekim 2002'de açıkladığı "İlerleme Raporu" (2002 Düzenli Raporu) ve 11-12 Aralık 2002 tarihli Kopenhag Zirve kararı ile, AB'nin Türkiye hakkındaki niyet

---

* Yard. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

ve düşünceleri daha da netleşmiştir. 9 Ekim 2002 tarihinde açıklanan 2002 yılı Düzenli Raporda, "Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya'nın 2004 yılı başlangıcından itibaren tam üyeliğe hazır olacakları" ve Bulgaristan ile Romanya'nın ise 2007 yılında AB'ye katılma hedefini gerçekleştirmelerini desteklediği vurgulanmaktadır. Türkiye ile tam üyelik müzakereleri konusuna girilmeyen Raporda, AB'nin genişlemesinden sorumlu Komiseri Alman Günter Verheugen "AB Komisyonu Türkiye'ye üyelik perspektifi dışında özel bir statü önermemektedir. Raporda öngörülen eksikleri tamamladığı ve reformları uygulamaya geçirmeyi başardığı an, AB Komisyonu Türkiye ile müzakerelerin başlatılmasını önerecektir. Türkiye'nin AB üyeliği yolu açıktır" demekle yetindi.

Türkiye'nin AB'yi istediği ve tercih ettiğinin yarısı kadar da AB Türkiye'yi kabullenmiş ve kendi aralarında görmek istemiş olsaydı, mevcut "iki-lili ilişkiler" siyasi olduğu kadar ekonomik ve ticari olarak da çok daha farklı bir boyutta olacaktı. Öte yandan, uzun vadeli siyasi emeline ancak AB ile ulaşacağı inancında olan Recep Tayyip Erdoğan bile, AB'nin Türkiye'ye karşı çifte standartlı olduğunu itiraf etmede kendini tutamamıştır.

Bu çalışmada, Türkiye-AB ilişkileri; özellikle 1993-2002 yıllarını kapsayan AB'nin tarihindeki en büyük genişleme girişimi ile ilgili gelişmeler ışığında değerlendirmeye tabi tutularak, AB'nin Türkiye'den istediği "Azınlık Haklarının anayasal güvence altına alınması", "Kıbrıs sorununun çözümü" ve "demokratikleşme"den ne anladığı üzerinde durulacaktır.

1. Avrupa Birliği-Türkiye Ortaklık İlişkisinin Amacı

Dönemin Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Türkiye arasında, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşmasıyla taraflar arasında bir "Ortaklık İlişkisi" kurulmuştur. Bu Ortaklık Anlaşması, yani Ankara Anlaşması, AET Anlaşması'nın 238 maddesi çerçevesinde imzalanmıştır. Dönemin AET Komisyonu, Ankara Anlaşması'nı "Türkiye'nin Avrupa'da ki entegrasyon ve genişleme hareketleri içine birlikte etkin bir biçimde katılarak özgür dünya'da ki tüm politik ve ekonomik örgütlere iştirak etmenin kararlılığı" (Bulletin der EG, 1/1965, s. 20.) olarak değerlendirmiştir. Yine dönemin AET Komisyonu Başkanı Alman Prof. Dr. Walter Hallstein, Türkiye'nin bu kararlılığını "Avrupa'nın bir parçası" (Bulletin der EG, 1/1965, s. 20) olmasının doğal bir sonucu olduğunu vurgulamıştır. Her şeyden önemlisi de, dönemin AET Bakanlar Konseyi Başkanı sıfatıyla Kurt Schmü-

ker'in Ankara Anlaşması'nın imza töreninde yaptığı konuşmasıdır: "Türkiye, tarihiyle, hedefleriyle, Atatürk'ün arzuladığı biçim ve hükümetiyle Avrupa'ya aittir" diyen Kurt Schmücker (Bulletin der EG, 1/1965, s. 20), böylelikle, Türkiye, Avrupalı mıdır değil midir? türünden bir sorunun anlamsız ve yersiz olduğunu ve bu tür tartışmalara 40 yıl öncesinden son verildiğini istemeyerek de olsa vurgulamak istemiştir. Eski Başbakanlardan Bülent Ecevit'in "AB'ye tam üyelik Türk ulusunun tarihten ve coğrafyadan, uluslararası anlaşmalardan gelen hakkıdır. Bu hakkı istemekten hiç bir kuruluş ve devlet bizi engelleyemez. Bazı Avrupalı kesimler bizi Avrupalı saymasalar da biz Avrupalıyız" (Ecevit, Bülent. Cumhuriyet, 1999) değerlendirmesi, Türkiye'nin AB ile bütünleşmede kararlılığının boyutunu göstermektedir. Kaldı ki Türkiye, Batı ile bütünleşme, bilgi toplumunu gerçekleştirme, ekonomik, siyasi, hukuki ve idari yapısıyla, çağdaş toplumların bir parçası olma yönünde temel dönüşümleri başarması konusunda ne kadar kararlı olduğunu, Atatürk'ün Cumhuriyet devrimleriyle zaten göstermiş ve ispatlamış bulunmaktadır.

AB ile Türkiye arasında, 12 Eylül 1963 tarihli Ankara Anlaşması ve 1970 tarihli Katma Protokol'de ön görüldüğü şekliyle, AB-Türkiye Ortaklık İlişkisinin geçiş sürecinin bitimi olan 31.12.1995 yılında Gümrük Birliği (GB) gerçekleşmiştir. Bu nedenle 6 Mart 1995 tarihinde GB Protokolü "taraf" arasında imzalanmıştır. Böylelikle Türkiye ile AB arasında 1.1.1996 tarihinde GB süreci başlatılmıştır. Dolayısıyla 1964 yılından beri yürütülmekte olan AB-Türkiye Ortaklık ilişkisinin hazırlık dönemi sona erdirilerek en son aşaması olan GB sürecine geçilmiştir. Bundan sonrası ise "özel bir ilişki" şeklinde değil, tam üyeliği hedefleyen girişimler olmalıdır.

Ankara Anlaşması ile başlayan Türkiye-AB ilişkileri, günümüze kadar hep sorunlu oldu. Çok yönlü sorun ve krizlerle dolu geçen yıllara ek olarak bir de, Aralık 1999 tarihli AB-Bakanlar Konseyi Helsinki Zirve Kararı (Helsinki AB Konseyi Başkanlık Sonuçları) ile Türkiye'nin AB'ne adaylığının yeniden teyit edilmesi sonrası meydana gelen gelişmeler ve bunu takip eden yeni oluşumlar ile "Ortaklık İlişkisi" yeni bir boyut kazandı.

Türkiye'nin AB'nin doğuya doğru genişleme sürecine dahil edilmesi üzerine, Türkiye'nin AB üyeliği açısından kaderini çizen "Katılım Ortaklığı Belgesi" (KOB, 2000) AB tarafından 8 Kasım 2000 tarihinde resmen açıklandı. KOB'nin amacı "AB üyeliği yolunda Türkiye'nin kaydettiği gelişmeler hakkında Komisyonun 2000 İlerleme Raporu'nda saptanan ileriye yönelik çalışmaların öncelikli alanlarını, bu önceliklerin uygulanmasında Türki-

ye'ye sağlanacak mali imkanları ve bu yardıma ilişkin koşulları tek bir çerçevede toplamak" (KOB, 2000, s. 13) olarak açıklanmaktadır. KOB ile Türkiye, AB ile tam üyelik müzakerelerini başlatabilme umuduyla, Birlik tarafından belirlenen şartları yerine getirmek için çok yönlü taahhütlerde bulundu, taviz üstüne tavizler verdi. KOB'nin kısa ve orta vadeli öncelikler olarak adlandırılan bu taahhütler arasında AB tarafından belirlenmiş ve adına "güçlendirilmiş siyasi diyalog ve siyasal ölçütler" ile "ekonomik ölçütler" dedikleri, adalet ve iç işlerinden iç pazara, tarım, balıkçılık, taşımacılık, istihdam ve sosyal işlerden, çevreye ve idari-adli kapasitenin güçlendirilmesine kadar pek çok geniş bir yelpazeyi kapsayan konuları içermektedir.

Türkiye 19 Mart 2001 tarihinde, "AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Program" (UP, 2001) adlı tarihi bir belgeyi hazırlamış ve Avrupa Komisyonu'na sunmuştur. Buna göre Türkiye'nin UP; KOB' de yer alan yükümlülükleri nasıl yerine getireceğine dair AB'ne sunduğu çok geniş kapsamlı taahhütleri içeren bir belge niteliğindedir. AB müktesebatına uyum sağlanması için, başlıklar itibariyle ulusal mevzuata yapılacak değişiklikleri ve yenililikleri; uyum için gerekli beşeri ve mali kaynakları; KOB yer alan önceliklerin yanı sıra, kendi uyumu için gerekli gördüğü öncelikleri; AB müktesebatının uygulanması için idari yapıda yapılacak değişiklikler ile bunların ne zaman (kısa ve orta vadeli) gerçekleşeceğine dair takvimi içermektedir. Ancak UP ile ilgili olarak AB'nin 13 Kasım 2001 tarihli "İlerleme Raporu" pek de sevindirici haberleri içermemekteydi. Buna göre AB, Türkiye'nin UP incelediğini ve tatmin edici bulmadığını ilan etmiştir. UP' da belirlenen takvim ve bu takvimde sıralanan Türkiye'nin taahhütleri arasında o kadar çok "yeni" koşul var ki, bunların Türkiye tarafından mevcut siyasi-idari yapısıyla yasal bazda "değişimi" söz konusu olsa bile, fiiliyata bir çok yasal değişikliğin manası olmayacaktır, zira AB'ne tam üyelik veya AB'ne uyum tek başına yasal bazda olmamaktadır, asıl olan ülke içinde ve başta üniversiteler gibi kurumlar olmak üzere diğer kurumlarında çağdaş normlarda zihniyet değişikliği ve bunun gereklerinin pratikte yerine getiriliyor olması gerekmektedir.

2. Avrupa Birliği Reformlarının Uzun Vadeli Hedefleri

Kurum olarak geçmiş 1950li yılların başına kadar uzanan AB'nin 1958 yılından beri değişmeyen temel hedefleri özetle aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Ortak Avrupa İç Pazarı kurmak;
- Üye ülkelerin ekonomi politikalarını tedricen yakınlaştırmak;

- Üye ülke halkları arasındaki ilişkilerin ve yaşam düzeylerinin dengeli ve devamlı gelişmesini sağlamak.

Yukarıda sıralanan bu hedeflere ulaşabilmesi için de dönemin Topluluğu;

- Üye ülkelerarası ticareti vergi ve resimlerden arındırmak, miktar kısıtlamalarını kaldırmak, ortak bir Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) tesis etmek ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımını sağlamak;
- Tarım alanında ortak bir politika belirlemek;
- Ortak pazarda serbest rekabet ortamı yaratmak;
- Ulusal mevzuatların uyumunu sağlamak ve
- Bir Avrupa Yatırım Bankası kurmak.

Yukarıdaki amaçların zamanla uygulamada aksaması ve beklenen gelişmelerin istenen ölçüde tam anlamıyla elde edilmemesi sonucu, Topluluk Roma Anlaşmalarında reform niteliğinde köklü değişikliklere gitmiştir. Üç defa yapılan bu değişikliklerle bugünkü AB mevcut dinamizmini yakalamış ve uluslararası boyutta ticari, ekonomik ve giderek de çok daha fazla önemi artan siyasi bir güç olmaya başlamıştır. AB'nin bu reform ve hedefleri, Türkiye tarafından da kabul gören ve benimsenen gelişmelerdir.

2.1 Batı Avrupa Entegrasyonundaki Önemli Reformlar

İkinci Dünya savaşı sonrası olağanüstü gelişmelerin bir ürünü olan bugünkü AB, bölgesel entegrasyon örnekleri içerisinde en ileri geleni olması bakımından bir çok ülke açısından da en cazip olanıdır. Şu an 15 üye ülkeden oluşan AB, 1957 yılında İkinci Dünya Savaşının hemen ardından, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) destek ve teşviki ile altı Batı Avrupa ülkesi (Batı Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg) tarafından kurulan AET ile temelleri atılmıştır. Ancak, 25 Mart 1957 tarihli Roma Anlaşmalarından (AET-Anlaşması ve EURATOM) çok önce, 18 Nisan 1951 yılında yukarıda adı geçen AET'nin altı kurucu ülkesi tarafından imzalanan Paris Anlaşmasını göz ardı etmemek gerek, zira bu anlaşma, bugünkü AB'nin başlangıcını teşkil eden Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran anlaşmadır.

2.1.1 Avrupa Tek Senedi

Avrupa'da politik bir birlik yaratma kararlılığı, 1972 yılında Paris'te AT'nun ilk genişlemesi münasebetiyle gerçekleşen "AT Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi"nin gündem maddelerinden birini oluşturmaktaydı. İlk

kez bu zirvede "Avrupa Birliği" kavramı kullanıldı. Yine 1972 yılında, Batı Avrupa'nın politik birliğini 1980 yılına kadar gerçekleştirme kararlılığı karara bağlandı. Ancak, çok yönlü nedenlerden dolayı bu amaca öngörülen sürede ulaşılamadı.

Avrupa Parlamentosuna bağlı bir komisyon tarafından bir AB yaratmaya yönelik hazırlanan taslak, 1984 yılında Avrupa parlamentosu tarafından onaylanarak kabul edildi. Dolayısıyla bu taslak, bir "Avrupa Birliği" yaratmaya yönelik ilk somut öneri niteliğindedir. Bu taslağın bir bölümü, 1984 yılında gerçekleşen AT Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesinde, bir komisyon tarafından dış ilişkilerdeki işbirliğinin daha da iyileştirmesine yönelik bir tavsiye olarak AT üye ülkelerin dikkatine sunuldu. 1985 yılında bu komisyon tarafından hazırlanan bir rapor, 1986 yılında gündeme gelen "Avrupa Tek Senedi" (ATS) açısından temel oluşturmaktaydı. AB Komisyonu eski Başkanlarından Fransız Jacques Delors başkanlığında 1984'te hazırlanan "Beyaz Kitap"a dayanarak AT, 31.12.1992'ye kadar Avrupa tek pazarını oluşturmayı bir hedef olarak belirlemişti. Avrupa Tek Senedi (EEA 1986) 17 ve 28 Şubat 1986'da imzalandı ve Delors'un Avrupa iç pazarı yaratma hedefi ile ilgili mevzuatın kabulü konusunda yeni usuller geliştirdi. ATS, 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe girdi. Özellikle de Avrupa iç pazarının AET Anlaşmasında öngörülen 12 yıllık geçiş süreci sonunda kurulamaması üzerine, Roma Anlaşması, yani AET Anlaşması, 1 Temmuz 1987 tarihinde ATS ile önemli değişikliklere uğramıştır. Böylelikle hedeflenen "Avrupa Tek İç Pazarı"nın kurulması 31.12.1992 tarihi olarak belli bir takvime bağlanmış oldu. Bu tarih Topluluk üyeleri açısından bağlayıcı olduğu için, üye ülkeler kendi ulusal mevzuatlarını Topluluk çapında uyumlaştırarak "Avrupa Tek İç Pazarı"nı 31.12.1992 tarihinde gerçekleştirmiş oldular. Ayrıca, ATS ile Avrupa Parlamentosu'nun bazı yetkileri artırılmış ve bu parlamentonun biraz daha demokratik bir görünüme bürünmesine katkı sağlanmıştı. Böylelikle, Türk kamuoyunda "Ortak Pazar" olarak bilinen Avrupa Tek Pazarı gerçekleşmiş ve böylelikle Topluluğun daha ileri bir düzeyde bir ekonomik entegrasyon ile siyasi ve sosyal bütünleşme alanlarında ortak politikaların oluşturulması gündeme gelmiştir.

2.1.2 Maastricht Anlaşması

2 Şubat 1991 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması'nın diğer bir adı da "Avrupa Birliği Anlaşması"dır (der Vertrag, 1994). Ve Maastricht Anlaşması ile beraber Avrupa Topluluğu isim olarak tarihe karışmış oldu ve bunun yerine "Avrupa Birliği" resmi söylemde dillendirilmeye başlandı.

7 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile bugünkü AB'nin hedeflerinin gerçekleşmesinde çok önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar AB üyesi ülkeler arasında siyasi bir birlik ile ekonomik birliğin gerçekleştirilmesine yöneliktir.

Türkiye'nin dışlandığı Avrupa Güvenlik sürecinde bir kilometre taşı olan "Ortak Dış Politika Ve Savunma Politikası" Birlik üyesi ülkeler arasında ortak faaliyetlerini sürdürebilecekleri ve çoğunluk kararı ile bunları uygulamaya koyabilecekleri bir platform oluşturmasına neden olmuştur. ATS'de olduğu gibi Maastricht Anlaşması ile de Avrupa Parlamentosunun kararları daha da genişletilmiş ve belli başlı bazı uygulamaların gerek Birlik üyeleri arasında ve gerekse de üçüncü ülkelere karşı yürürlüğe sokulmada parlamentonun onay şartı aranmış ve böylelikle parlamentoya veto yetkisi verilmiştir.

Maastricht Anlaşması ile, 2002 yılında yürürlüğe giren ortak para Euro ile ilgili prosedürün özellikleri belirlenmiştir. Üç aşamadan oluşan parasal birliğe geçiş süreci Maastricht Anlaşmasının önemli başarılarından biridir. Üye ülkelerin tümünün Avrupa Para Sistemi kur mekanizmasına dahil olmaları ile başlayan birinci süreç, 1 Temmuz 1990 ile 31 Aralık 1993 tarihleri arasında kapsamaktadır. Parasal Birliğin İkinci aşaması ise 1.1.1994 tarihinde başlayan ve bir "Avrupa Para Enstitüsü" kurulmasını hedefleyen aşamadır. Bu aşamadan sonra ise, Avrupa Para Enstitüsü "Avrupa Merkez Bankası"na dönüşmesi hedeflenmişti. Ve bu amaca da ulaşıldı. Avrupa Merkez Bankası Almanya'nın Frankfurt am Main şehrinde çalışmalarına başladı. Ve nihayet en erken 1 Ocak 1997 ve en geç 1 Ocak 1999 tarihinde ise öngörülen üçüncü aşamasına geçilmesi ile, 2002 yılından itibaren Euro tedavüle girmiş oldu. Euro artık dolaşımda olan ve AB kamuoyunda artı ve eksileriyle tartışma konularının en ön sıralarda yer alan bir konumdadır.

2.1.3 Amsterdam Anlaşması

Türkiye açısından, AB mevzuatında meydana gelen en önemli olay, belki de Amsterdam'da gerçekleşen 1997 tarihli AB Zirve sonucu yapılan Roma Anlaşmalarındaki değişikliklerdir. Özünde evrensel değerleri içeren ve her ülkenin uyması gereken doğal kurallar, özellikle de Türkiye'ye karşı siyasi emelleri olan ülkeler açısından önemli kozlar vermektedir. 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşması (Läufer, Thomas, 1999) ile, AB üyesi ülkeler arasında bir hürriyet, güvenlik ve adalet alanının yaratılması hedeflenmiştir. Bunun gerçekleşmesi için de;

- özgürlük, demokrasi ve hukukun üstünlüğünün anlaşmaya dahil edilmesi;
- ayrımcılık yapmamayı yasal taahhütlere bağlanmış olması;
- beş yıllık bir süre içinde kişilerin serbest dolaşımının sağlanması;
- Schengen Anlaşmasının Topluluk mevzuatına dahil edilmesi ve
- adalet ve içişlerinde işbirliğinin güçlendirilmesi, gerektiğinin altı çizilmiştir.

AB'ne tam üyelik için gerekli müzakereleri başlatabilmenin ön koşulu olan 21-22 Haziran 1993 Kopenhag Zirvesi siyasi kriterlerine bir de 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren "Amsterdam Anlaşması"nın 6'ncı (F) maddesi eklendi. Buna göre; "Birlik; özgürlük, demokrasi, insan hakları, temel haklar ve hukuk devleti ilkelerini kabul eder ve bunlar üyelerinin tümünün ortak temel ilkeleridir" demektir. Bu ilkenin etkin işleyişi ve kabulü, AB Konseyi tarafından Amsterdam Anlaşmasının "O" maddesine değişiklik atfında bulunarak biçimlendirilmiş ve kararlaştırılmıştır. Böylelikle AB ülkelerinin tümü açısından bağlayıcı olan bu yeni kurallar, Birlik içinde bir üyenin bir başka üyeye karşı Amsterdam Anlaşmasının 6F maddesinde sıralanan temel ilkeleri yerine getirmediği veya zedelediği gerekçesi ile olası suçlamaları sonucu haklı olursa, suçlanan taraf AB tarafından çeşitli yaptırımlarla karşı karşıya kalabilecektir. Türkiye'nin olası tam üyeliği sonucu Türkiye'deki her hangi bir uygulamanın AB normlarında olmaması (örneğin Türk vatandaşı Kürtlerin azınlık olarak kabullenmemesi ve buna göre muamele yapılmaması gibi) gerekçesiyle bir başka üye ülkenin, örneğin Yunanistan veya Kıbrıs Rum kesiminin, Türkiye hakkında yapacağı şikayet haklı görülürse, Amsterdam Anlaşmasının 7F1 maddesine göre, Türkiye'nin tam üyelikten doğan haklarının kullanılmasında (örneğin Konseydeki oy hakkı gibi) engellemelerle karşılaşır ve bu hakı askıya alınır. AB'nin çeşitli organları ile, örneğin Avrupa Parlamentosunda, yakın dirsek temasında bulunan terörist ve bölücü unsurların girişimi sonucu Türkiye'nin her türlü iç işlerine karışma yetkisi Amsterdam Anlaşmasının ilgili maddeleri gereği AB'nin tüm üyelerine tanınmıştır. 2000'li yılların ilk başında Avusturyalı Jörg Heider'in başına gelenlerin çok daha fazlası Türkiye'nin başına gelecektir. Türkiye'nin Dışişleri eski Bakanı İsmail Cem'in durduk yerde "Türkiye Kopenhag kriterlerini kabul etmeye hazırdır. Sınır anlaşmazlıklarının çözüm yöntemlerini gösteren Gündem 2000'i ve Amsterdam Anlaşması'nın 6'ncı maddesini kabul etmeye hazırdır" (Hürriyet, 8.12.1999.) açıklamasıyla AB'ne Helsinki'de Türkiye'ye yönelik aldıkları sözde "tarihi kararı" öncesi açık bir çek vermiş oldu. "Türkiye adına takınılan bu talihsiz

tavır, önümüzdeki süreçte (özellikle de 2002'den sonra) AB'nin ülke içindeki yandaşlarıyla Türkiye'den almayı umduğu onlarca siyasi tavizlerin güle-oymaya elde edilmesinin temelini de atmış oldu" (Fındıkçı, Aydın, 2002, s. 41.). Dolayısıyla AB'nin Helsinki'de Türkiye'ye tanınan sözde "adaylık statüsü" ile, ilk kez Türkiye'den de açıkça Kopenhag Kriterlerine uyma ve bu uyumda ise AB'nin anlamak istediği anlamda bir sonuç çıkarma (mesela Lozan Barış Anlaşmasını delme gibi) tesadüf değildir.

Ayrıca Amsterdam Anlaşması ile Birlik ve Birlik Vatandaşlığı kavramları getirilmiştir. Buna göre de;

- Anlaşma'ya istihdam bölümü eklenmesi;
- Sosyal Protokolün Topluluk mevzuatının bir parçası haline getirilmesi;
- çevre konusunun AB'nin amaçları arasına dahil edilmesi;
- kamu sağlığı ve tüketicinin korunması alanındaki hükümlere işlev kazandırılması;
- markalı ürünlerin taklitlerinin yapılmasını engelleme maksadıyla mücadelede işbirliği güçlendirilmesi;
- AB kurumlarının çalışmasında şeffaflık ilkesinin kabullenmesi;
- etkin ve uyumlu bir dış politika alanında işbirliğine gidilmesi;
- yasama prosedürü basitleştirilmesi ve
- ortak karar alma yönteminin uygulama alanının genişletilerek Avrupa Parlamentosu'nun yetki alanının genişletilmesi konuları karara bağlanmıştır.

Artık Avrupa Parlamentosunun onayı olmadan Türkiye veya bir başka üçüncü ülkenin AB'ne tam üye olmaları kesinlikle söz konusu değildir. Avrupa Parlamentosu kararlarının Türkiye açısından değerlendirmesine bakıldığında, Hıristiyan Demokratlar Birliğinin Türkiye'yi AB içinde görmek istemediği ve Sosyalist/Yeşiller Fraksiyonu ise Türkiye'den ziyade bölücü unsurlarla daha yakın işbirliği içinde oldukları gerçeği ile karşı karşıya kalınır. Bundan dolayı, ileride Türkiye'yi nelerin beklediğini tahmin etmek de o kadar zor olmayacaktır. Dolayısıyla, sırf tam üyelik müzakereleri başlatılsın ve tam üyelik hedefine ulaşılsın daha sonrasına bakarız yaklaşımı, hem çağ dışı hem de AB gerçeğini kavramamanın ürünüdür. Tam üyelik sonrası dahi, Kopenhag kriterleri çerçevesinde ele alınan evrensel değerlere uyum ve saygı, AB üye ülkelerinin tümü için geçerliliğini korumaya devam edecektir.

2.2 Avrupa Birliği ve Genişleme S¼reci

İkinci D¼nya Savaşının hemen ardından, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin destek ve teşviki ile altı Batı Avrupa ¼lkesi tarafından kurulan AET, aradan yarım y¼z yıl gibi kısa sayılabilecek bir s¼re geçmiş olmasına rağmen, 21. y¼zyılın hemen başında Avrupa'nın t¼m¼n¼ kapsar oldu. Bu gelişimde AB'nin kendi iç dinamikleri kadar dışsal etkenlerin de (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin (SSCB) dağılması) b¼y¼k payı olduğu açıktır. Avrupa'nın Batı Avrupa Entegrasyon girişimi ile başlayan b¼t¼nleřme s¼recinde yaşadığı zorlu ve sorunlu yılları (Doğu-Batı Bloklarının varlığı ve birbirlerini tehdit etmeleri gibi) artık çok gerilerde kaldı. Avrupa, artık tek bir kıta olmanın ve bunu da siyasi bir birliğe doğru d¼n¼řt¼rmenin yoğun bir temposunu yaşamaktadır. Bu tempolu çabada, AB içinde bulunduğumuz yeni bin yılın ilk çeyreğinde yaşayacağı en geniş kapsamlı tarihi genişleme hareketinin ¼nemli ¼l¼de bir rehberlik g¼revi ¼stlenmiř bulunmaktadır.

AB her genişlemeden sonra hem ¼ye sayısını çoğalttı hem de d¼nya ticaret hacmi içindeki payını katlayarak artırdı ve b¼ylelikle ¼¼nc¼ ¼lkelerin (AB ¼yesi olmayan ¼lkeler) dış ekonomik ilişkilerinde çok ¼nemli bir partneri oldu. Ancak AB'nin bug¼n yaşadığı genişleme s¼reci gerek ¼lkelerin sayısı, y¼z ¼l¼mleri, n¼fusları ve gerekse de değişik tarih ve k¼lt¼rlerin çeşitliliği ve zenginliği dikkate alındığında, geçmişindeki d¼rt defa yaşanan genişlemeye kıyasla çok daha geniş kapsamlı ve hedefli olduğu açıktır. Avrupa'nın neredeyse tamamını kapsayan bu yeni s¼re, ¼¼nc¼ ¼lkeler açısından da ¼nemli sonuçlar (tek bir dizi ticaret kuralı, tek bir tarife ve tek bir dizi idar¼ d¼zenleme) doğuracaktır.

İkinci D¼nya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu d¼nyanın, başta Avrupa ¼lkeleri olmak ¼zere d¼nyanın diğer kıtalarındaki ¼retim fakt¼rlerinin verimliliğini ¼nemli ¼l¼de engellemekteydi. Kıt kaynakların etkin dağılmasıyla maliyeti Avrupa kıtasının da ekonomik olarak g¼l¼ ve istikrarlı bir yapıya kavuşmasını doğal olarak engellemekteydi.

Avrupa kıtasının, ¼zellikle de eski "Doğu Bloğu"nun çok¼ř¼yle başlayan tarihi b¼t¼nleřmesinde, Avrupa artık ¼nemli bir ticari ve ekonomik merkez olma yolundaki son ¼nemli engeli de aşmış oldu. AB sınırları içindeki mevcut siyasi ve ekonomik istikrarın s¼rekli kılınması, AB'nin ¼nemli tezlerinden birisidir. D¼nya sosyal barışı ve ekonomik refahı açısından AB'nin doğuya doğru açılması ve arasına yeni ¼lkelerin katılması oldukça

önemlidir. Dolayısıyla, bugün artık Türkiye gibi Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin tamamı (MDAÜ), hem ekonomik refah düzeyini hem de siyasi yapısını istikrarlı bir seviyede tutmanın en etkin yolunun AB'ne tam üye olmaktan geçtiği kanaatindedir. Öyle ki, Türkiye'nin eski Başbakan yardımcısı ve ANAP eski Genel Başkanı Mesut Yılmaz bile, 4 Haziran 2002 tarihli Türk basın-yayın kuruluşlarının tümünde çıkan bir demecinde, Türkiye'nin AB ile refaha kavuşacağını ve dolayısıyla refah toplumu olarak bölücü unsurların etkisizleşeceğini altını çizmekteydi. Oysa, Mustafa Kemal ATATÜRK'ÜN 6 Mart 1992 günü TBMM'de yaptığı bir konuşmasında *"Efendiler! ...Hakikaten Avrupa'nın bütün ilerlemesine, yükselmesine ve medenileşmesine karşılık Türkiye tam tersine gerilemiş ve düşüş vadisine yuvarlana durmuştur. Artık vaziyeti düzeltmek için mutlaka Avrupa'dan nasihat almak, bütün işleri Avrupa'nın emellerine göre yapmak, bütün dersleri Avrupa'dan almak gibi birtakım zihniyetler belirdi. Halbuki hangi istiklal vardır ki, ecnebilerin nasihatleriyle, ecnebilerin planlarıyla yükselebiliriz? Tarih, böyle bir hadiseyi kaydetmemiştir"* tespitinin geçerliliği tartışılmayacak kadar açık ve nettir. Atatürk'ümüzün bu değerlendirmesi, AB'nin bugünkü Türkiye politikasını kavrayamayanlar açısından önemli derslerle doludur. Dolayısıyla AB'ne ortak veya tam üye olmadan da çağdaş normlarda demokrasisini tahsis edebilmiş, ekonomik refahını en üst seviyeye çıkarmış, insan hakları ve azınlık haklarını garanti altına alabilmiş o kadar çok sayıda Avrupa ve dünya devleti var ki.

2.2.1 Avrupa Birliği'nin İlk Genişlemesi

Daha önce EFTA (European Free Trade Area) üyesi olan ülkelerden Danimarka, İngiltere ve İrlanda 1 Ocak 1973 yılında AT üyesi oldular. Böylelikle AT ilk genişlemesini 1973 yılında bu ülkeleri kendi aralarına katarak gerçekleştirmiş oldu. AT'nun bu üç yeni üyesinin birer Avrupa devleti olması ve 6'lı AET ile benzer veya birbirine yakın ekonomik, sosyal ve siyasi normlara ve gelişmişlik düzeylerine sahip olmaları tam üyelik önünde önemli engellerin oluşmamasında tayin edici unsur olmuştu. İngiltere'nin AT'ye tam üyelik müracatı Topluluk içinde, özellikle de Fransa kaynaklı nedenlerden dolayı çeşitli tartışmalara neden olmasına rağmen, yine de "Kuzey İrlanda olayı" İngiltere'nin karşısına bir engel olarak çıkartılmamış, tam üye olduktan sonra bile Falkland adalarına askeri müdahale ve Arjantin ile savaşma kararlılığı gibi olaylar birer sorun olarak AT tarafından İngiltere'nin önüne getirilmemiştir. Daha önce Norveç, İsveç, Finlandiya ve Avusturya ile beraber EFTA içinde yer alan İngiltere'nin AT'ye katılması ile Ba-

tı Avrupa Entegrasyonuna ciddi anlamda yeni manalar yüklendi. AT'ye tam üye olan bu üç ülke, ekonomik ve siyasi istikrarını AT sayesinde kazanmadı. AT tam üyeliği olmadan da demokrasisi çağdaş normlarda işleyen, kişi başına düşen milli gelirlerini Türkiye ile kıyaslanamayacak kadar yüksek seviyede tutmayı başaran bu ülkeler, AT'ye tam üyelik ile Avrupa'nın bütünleşme çabalarına önemli düzeyde katkı sunmuşlardır. İngiltere'nin AB üyesi olduktan sonra bile Kuzey İrlanda Ordusu (IRA) ve Arjantin ile Falkland adaların konusunda savaşı dahi göze alması karşısında, AB kaynaklı her hangi bir olumsuz tepkinin olduğu duyulmamıştır.

2.2.2 Avrupa Birliği'nin İkinci Genişlemesi

Türkiye'nin komşusu ve aynı zamanda da en yakın rakibi konumundaki Yunanistan, Türkiye'den iki yıl evvel AET'ye 1961 yılında ortak üye oldu. Ancak Yunanistan'ın AT'ye ortak veya tam üyeliği AT'nin ilk genişlemede elde ettiği dinamizm düzeyinde bir etki sağlamadı. Yunanistan, gerek tam üyelik öncesi ve gerekse de tam üyelik sonrası, Topluluğa maddi külfeti oldukça yüksek bir yük getirdi. Yunanistan'ın ekonomik olduğu kadar siyasal olarak da tam istikrarlı olmayan bir dönemde AT'ye tam üye olarak 1981 yılında kabul edilişi, siyasal anlamda AT kamuoyunda fazla sıkıntı yaratmadı. Ancak Yunanistan'ın AT'ye tam üye oluşu ile, uzun yıllar Topluluk açısından taşınması bir hayli zor mali külfetin oluşmasına neden oldu. Hem bir çıkar ve hem de bir değerler topluluğu olan dönemin AT ile onun günümüzdeki devamı olan AB, Yunanistan'a tam üyelik müzakerelerinin başlatılması için bir tarih verirken, bunun ön koşulu olan şimdiki "Kopenhag Kriterleri" gibi şartları öne sürmemiştir. Kopenhag siyasi kriterlerinin özünde yeni olmadığı gerçeği dikkate alınırca, ne Kıbrıs konusu ne de Yunanistan'da yaşayan azınlıkların azınlık hakları dönemin AT tarafından müzakerelerin ön şartı olarak gündeme getirilmemiştir. AT'ye aday olan ülkelerin tümünde, Yunanistan dahil olmak üzere, Türkiye'nin şu an yaşadığı sıkıntılar mevcuttu. Birliği zorlayacak uygulamalar, örneğin iş gücünün serbest dolaşımı, Topluluğa üye olan ülkelerle yapılan müzakereler sonucu gerekirse bir müddet ertelenebiliyor. Yunanistan'ın, kendisi açısından oldukça uygun şartlarda AT'ye tam üye olmasından sonra beklenen Yunanistan'dan AT'ye doğru bir iç göç hareketinin olacağı beklentisinin gerçekleşmemiş olması, bunun canlı bir örneğidir. Tam üyelik sonrası işçilerin serbest dolaşımına yönelik Topluluk tarafından Yunanistan'a verilen 7 yıllık geçiş süreci, daha sonra İspanya ve Portekiz için de uygulandı.

2.2.3 Avrupa Birliği' nin Üçüncü Genişlemesi

AT'ye yeni üye olan Akdeniz ülkelerine tam üyelikten sonra bile öngörülen geçiş süreci esnasında ve sonrasında görülmüştür ki, AT iş piyasasında serbest dolaşım hakkından yararlanılarak iş edinme imkanı, tam üyelik öncesi söylemlere kıyasla hiç de kolay değildir. Dolayısıyla Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği ile işçilerin serbest dolaşım hakkından yararlanarak AB ülkelerinde iş bulacaklar söylemi gerçeği yansıtmayan ve Türk kamuoyunu yanıltmaya yönelik siyasi maksatlı girişimlerdir. İspanya ve Portekiz'in AT'ye tam üye olmasıyla Topluluğun üye sayısı 10'dan 12'ye yükselmiş ve böylelikle Topluluğun Akdeniz de dahil olmak üzere özellikle de Avrupa kıtasının bütününde etki alanını bir hayli genişlemiştir.

İspanya ve Portekiz'in de AT'ye tam üyeliğinde ve bunun için gereken müzakerelerden kendisinden beklenen şartlar, ne Kopenhag, ne Maastricht, ne Amsterdam Anlaşmalarının ekonomik ve siyasi yönleri ve ne de Avrupa Parlamentosunun yeni üyelerin tam üyeliklerinin onay verme şartı gibi ağır hükümler içermemekteydi. Bu iki ülke sadece ve sadece 10 AT ülkesi ile muhataptılar ve yürüttükleri tam üyelik müzakereleri ise daha ziyade AT'nin bölgesel, sosyal ve yapısal fonları ile tarım politikası ve Topluluğun genişlemesinin bu fon ve politikalar üzerindeki olası etkileri üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Gelişmiş AT ülkelerinin ekonomik gelişmişlik ve demokratik rejimin isleyişine yönelik siyasi seviyelerinde olmayan İspanya ve Portekiz, ekonomik olarak da AT ortalamalarının çok daha aşağılarında seyreden makro- ekonomik dengelere sahiptiler. Buna rağmen yine de bu ülkelerin Topluluğa tam üyeliğinde Topluluk organlarınca büyük bir engelle karşılaşmamış olmaları, sıra Türkiye'ye gelince AB'nin takındığı olumsuz tavrı anlama bir hayli zordur.

2.2.4 Avrupa Birliği' nin Dördüncü Genişlemesi

AB'nin 1992 tarihli Edinburg Zirvesi, Birliğin genişleme sürecine yeni bir ivme kazandırdı. Edinburg Zirvesi, Avrupa'nın 1960 yılından beri AT ve EFTA olarak iki farklı bölgesel entegrasyon içinde sıkışıp kalmasına son veren sürece denk gelmiştir. Avrupa'nın bütünleşmesi ve siyasi geleceği, ülkelerin farklı entegrasyon modeller içinde sıkışıp kalmaktansa, aynı hedefe doğru yürüyen bir kanala doğru yönlendirilmeleri daha da akılcıydı. Bu çerçevede, 7 Şubat 1992 tarihli Maastricht Anlaşması ile de AT'nin artık AB olarak değişime uğramış olması, Topluluktan Birliğe doğru yönelme kararlılığının bir göstergesidir. Siyasal birliğe doğru adım atan AB, Avru-

pa'nın içinde Avusturya ve EFTA üyeleri ile Finlandiya ve İsveç'in olması, bu sürecin önemli bir eksikliği olacaktı. Dolayısıyla bu üç ülke ile AB 1 Şubat 1993 tarihinde tam üyelik görüşmelerine başladı. Bu görüşmelerin olumlu sonuçlanmasıyla AB bu kez adı geçen ülkeleri 1 Ocak 1995 tarihinde kendi bünyesine katarak Kuzey ve Orta Avrupa'ya doğrudan genişlemiş oldu. Bundan böyle artık 15 Avrupa ülkesi tarafından finanse edilen ve yürütülen AB, Avrupa'nın bütünleşme sürecini daha da anlamıştı oldu. AB'nin bu sonuncu genişlemesi ile Birliğin hem dünya ticaretindeki hem de siyasi arenadaki etkinliği de bir hayli artmış oldu.

2.2.5 Avrupa Birliği'nin Beşinci Genişlemesi

Danimarka'nın başkenti Kopenhag, AB genişleme sürecinde önemli bir merkez konumuna kavuştu. 21-22 Haziran 1993 tarihinde toplanan AB Zirvesi Komisyona, büyüme, rekabet gücü ve istihdamın desteklenmesi gibi konularda uzun vadeli bir strateji öngören bir Beyaz Kitap hazırlaması görevi verildi. Ayrıca, zirvede Avusturya, Finlandiya, Norveç ve İsveç'in AB'ye tam üyeliklerinin en geç 1 Ocak 1995 yılında gerçekleşmesi gerektiği ve ayrıca ortaklık ilişkisi bulunan MDAÜ, gerekli ekonomik ve siyasi kriterleri yerine getirir getirmez üye olacakları dile getirildi. Dolayısıyla İlk defa 21-22 Haziran 1993 Kopenhag Zirvesinde gündeme gelen AB'nin doğuya doğru genişleme süreci, 9 yıl aradan sonra 11-12 Aralık 2002 tarihinde yine Kopenhag'da nihai karara bağlandı ve böylelikle AB, 10 ülkeyi yeni üye olarak 1 Mayıs 2004 tarihinde aralarına katacağını resmen açıkladı.

1993 tarihli Kopenhag zirvesinde, eski "Doğu Bloğuna" bağlı MDAÜ'ni kapsayan bir genişleme süreci başlatılma kararı çıktı. AB Komisyonunun genişlemeye ilişkin stratejisine temel teşkil etmek üzere hazırladığı öneriler, 16 Temmuz 1997 tarihinde "Gündem 2000" (Agenda 2000) başlıklı bir raporda ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Raporda MDAÜ ile Kıbrıs Rum Kesimi iki dalga şeklinde 2000'li yılların ilk yarısından evvel AB'ye tam üye olmaları öngörülmüştür, ki bu öngörü de 11-12 Aralık 2002 tarihli Kopenhag Zirvesi ile gerçeğe dönüşmüştür. Dolayısıyla AB'nin gündemindeki Doğu Avrupa'ya doğru çok geniş kapsamlı bir genişleme projesi 11-12 Aralık 2002 tarihli Kopenhag zirvesi ile uygulamaya kondu.

11-12 Aralık 2002 tarihli Kopenhag zirvesi sonuçlarının hem AB hem de aday ülkeler açısından taşıdığı tarihi önemi yanı sıra, AB'nin ardında bıraktığı dört genişleme sürecine kıyasla çok daha önemli bir farkı var. Bu farkın temelinde, AB'ye tam üyeliğin hukuksal koşulu olan 25 Mart 1957

yılında imzalanan ve 1 Ocak 1958 yılında yürürlüğe giren AET Anlaşması'nın 237. maddesindeki "her Avrupa ülkesi Topluluk üyesi olmak için müracaat edebilir" şartına ek olarak tespit edilen çok geniş kapsamlı yeni şartlardır. Artık AB'ye tam üye olmak için coğrafi olarak bir "Avrupa ülkesi olma" şartı tek başına yeterli değildir. AB Antlaşması'nın 49. maddesine göre, hürriyet, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerini gözetilen herhangi bir Avrupa devleti, Birlik üyesi olmak için başvurabilir. Dolayısıyla bir çok ülkenin Avrupa ülkesi olması ile AB'ne tam üye olabilmenin kriterlerini yerine getirmenin farklılığı, bugün artık daha da berraklaşmıştır. Bundan dolayı AB'ne tam üyelik için başvuruda bulunan her Avrupa ülkesinin de Birliğe tam üyeliğe hemen kabul edilmeyeceği gerçeği, bugün Türkiye gibi bir çok ülkenin önünde bir "engel" olarak görülmektedir.

2.3 Avrupa Konferansı ve Avrupa Birliği'nin Genişlemesi

AB Konseyinin 12-13 Aralık 1997 tarihli Lüksemburg zirvesinde (Europäischer Rat, 1997, s. 141-140), Birliğe aday ülkelerin Birliğe bağlı konuma gelmeleri için bir çok aşamalı ve geniş kapsamlı bir hazırlık süreci başlatıldı. Bu sürece Malta ile beraber Güney Kıbrıs Rum Kesimi ve MDAÜ dahil edildi. Lüksemburg Zirve kararında, AB Komisyonu tarafından politik görüşmelerin gerçekleşeceği çok uluslu form olarak adlandırılan "Avrupa Konferansı"nın 12 Mart 1998 tarihinde hayata geçirilmesi kararlaştırıldı.

Lüksemburg zirvesinde; "Birliğin genişlemesinin ön koşulu olarak, Amsterdam Anlaşması'nın kurumsal hükümlerine uymak için kurumların işleyişinin güçlendirilmesi ve iyileştirilmesi gerektiği"nin altı çizilmiştir. Türkiye ise aday ülkeler arasında zikredilmemiş ve dolayısıyla AB'nin Lüksemburg genişleme sürecinin dışında tutulmuştu. 12 Mart 1998 tarihli "Avrupa Konferansında" 30 Mart 1998'de on orta Avrupa ülkesini ve Kıbrıs Rum Kesimini kapsayan katılım sürecinin resmen başlatılmasına ve Avrupa Komisyonu'nun tavsiyesi üzerine 31 Mart 1998'de altı ülke ile (Kıbrıs Rum kesimi, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya ve Slovenya) açılmış olan katılım müzakerelerinin önünün açılmasına karar vermiştir. Ayrıca bu konferansın bir başka önemli amacının da, 15 üyeli AB üyesi ülke hükümet ve devlet başkanları ile Birliğe aday ülke hükümet ve devlet başkanlarının bir araya gelerek Birliğin sahip olduğu değerleri ortaklaşa paylaşabilecekleri bir platform yaratmaktır. Bu Konferans hem hükümet ve devlet başkanları hem de Dışişleri Bakanları düzeyinde gerçekleşmesi öngörülmüştü.

Bu konferansa katılan ülkeler, barış, güvenlik ve iyi komşuluk ilişkilerinin daha da iyi düzeye gelmesi ve diğer ülkelerin hükümlerine karşı saygılı olmanın yanı sıra, AB'nin temel ilkelerinden olan ulusal bütünlüklere dokunmama ve sınır anlaşmazlıklarının özellikle de Lahey mahkemesine konu olacak anlaşmazlıkları barışçıl yollardan çözümünü öngören bir ortak bildiri yayınlamak durumunda idiler. Sonuç olarak, AB'ne tam üyelik başvurusunda bulunan ülkelerden Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya ve Kıbrıs Rum Cumhuriyeti ile tam üyelik müzakereleri Mart 1998'de başladı.¹ Aralık 1999'da Helsinki Avrupa zirve toplantısında sonra da, Şubat 2000 yılında Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovakya ile tam üyelik müzakereleri başlamış oldu. Bulgaristan ve Romanya'nın dışındaki diğer ülkeler, 11-12 Aralık 2002 tarihli Kopenhag Zirvesi kararıyla AB'nin yeni üyeleri olarak Birliğe tam üyelikleri kesinleşti.

3. Avrupa Birliği Zirvelerinde Birliğin Genişlemesi ve Türkiye İlişkileri

3.1 Lüksemburg Zirvesi ve Türkiye

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da yapılan Avrupa Birliği Zirvesine Türkiye'nin dışında herkes katıldı. Lüksemburg zirvesinde; AB'ye tam üye olmak isteyen aday ülkelerin adaylık süreçlerine yönelik yeni bir prosedür belirlendi. Böylelikle AB'nin Doğuya genişleme sürecinin önü açıldı, tüm engeller giderildi ve böylelikle de gerekli prosedür de resmen başlatılmış oldu. "Agenda 2000'de AB Komisyonu tarafından öngörülen tavsiyeler çerçevesinde, 31 Mart 1998 gününden itibaren AB ile on MDAÜ ve Kıbrıs Rum Cumhuriyeti (KRC) arasında tek tek tam üyelik müzakerelerinin başlatılması kararlaştırıldı. AB'nin doğuya doğru genişlemesi, Lüksemburg zirvesinin temelini oluşturuyordu. Aralık 1995 tarihli Madrid zirvesinde AB Konseyi, Birliğin genişlemesinin "bir politik zorunluluk ve tarihi bir şans" (Lippert, Barbara, 1997, s. 122) olarak niteleyerek, Lüksemburg zirvesi kararları ile de Avrupa'nın siyasi bölünmüşlüğüne bir son vererek "Birleşik Avrupa'nın yolu açılmış oldu.

Lüksemburg zirve kararına göre, adayların tümü "aynı kıstaslarla" ve "eşit şartlarda" AB'ne aday olma imkanlarını elde etmiş oldular. Ancak bu

---

¹ Kıbrıs Rum Cumhuriyeti'nin AB ile tam üyelik müzakereleri için ayrıntılı bilgi için bkz. Dr. Aydın Fındıkçı, Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Kıbrıs Faktörü, Mülkiye, Ocak-Şubat 2000, S. 109-127.

zirvede Türkiye'nin adı bile anılmadı. Oysa Türkiye'nin beklentisi, kendisinin AB'nin genişleme sürecinde yer alan diğer ülkelerle aynı kefeye konarak adaylığının teyit edilmesi yönündeydi. Türkiye'nin bu beklentisinin boşa olduğu böylelikle bir kez daha netlik kazandı. Ve 11-12 Aralık 2002 tarihli Kopenhag zirvesinde ise, Türkiye'nin Lüksemburg zirvesinde AB'nin zirvenin sonuç bildirisinde açıkladığı gibi, diğer aday ülkelerde eşit muameleye tabi tutulmadığı bir kez daha netleşmiş oldu.

Lüksemburg zirvesi sonrası alınan karar gereği üyelik prosedürünün şartları "hızlandırılmış yakınlaştırma stratejisi" aracılığıyla belirlenecektir. Bu strateji "üyelik ortaklığı" ve "hızlandırılmış ilerleme yardımı" olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Üyelik ortaklığı, AB'ye aday Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bir nevi karnesini teşkil etmektedir. Böylelikle hangi aday ülkenin, AB'ye uyumunda ne tür eksiklikleri olduğu tespit edilecek, neye ihtiyaç duyacağı ve bunun nasıl giderileceği belirlenecek ve ona göre de AB tarafından gerekli mali yardımlar yerine getirilmek üzere "karneye" yazılacaktır. Bu prosedür, Türkiye ile tam üyelik müzakereleri başladığı zaman da işleme konacaktır. Türkiye'ye de bir "karne" verilecek ve böylelikle "ev ödevini" istendiği gibi eksiksiz ve tam zamanında yerine getirip getirmediği tesbit edilecek.

Lüksemburg zirvesinde Türkiye'yi AB'ye yaklaştıracak bir "Avrupa Stratejisi" de belirlenmişti. Bu strateji özellikle de GB'nin daha da derinleştirilmesini, mali işbirliğinin geliştirilmesini ve Türkiye tarafından birbirini takip eden AB hukuk normlarına uyumunu içermekteydi. Ancak, Türkiye'de "azınlık haklarının (kastedilen Kürt kökenli Türk vatandaşlarıdır) ihlali", Türk-Yunan ilişkilerinin gerginliği ve Kıbrıs "sorununun" varlığı gibi nedenleri ileri süren AB, Türkiye'yi Lüksemburg'da da genişleme sürecinin dışında tuttu. AB'nin bu tutumuna karşı Türkiye'nin tavrı haklı olarak çok sert oldu. Böylelikle Türkiye, Lüksemburg zirvesinde karara bağlanan genişleme sürecine dahil edilmedi. Bunun yerine, 12 Mart 1998 tarihli Avrupa Konferansına davet edildi. Türkiye'nin katılmadığı Londra Konferansında, yine de Türkiye'nin AB'nin genişleme sürecine dahil edilmesi gereği birçok AB ülkesinin gündeminden düşmemiştir. Özellikle de Belçika, Danimarka ve Fransa gibi ülkeler Türkiye ile ilişkilerin daha da "sıcaklaştırılması" gereği üzerinde dururken, Almanya'nın kendisine, Avrupa Konferansı ile Türkiye'nin AB genişleme sürecine dahil edilip edilemeyeceği konusunun doğru bir davranış olup olmadığı sorusunu sormaktaydı. Londra Konferansının Türkiye açısından bir başka önemli sonucu da, Komisyonun 16 Temmuz 1997 tarihli "Gündem 2000 Raporunda" yaptığı öneriler doğrultu-

sunda kabul edilen sonuç bildirisidir. Buna göre Türkiye'nin tam üyeliğe ehliyeti bir kez daha "teyit" edilmiş; AB, bunun için Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için bir "strateji" tespitini kararlaştırmıştır. Buna göre, Ankara Anlaşmasında öngörülmüş bulunan imkanların geliştirilmesi, Gümrük Birliği'nin güçlendirilmesi, mali işbirliği ve mevzuat uyumu gibi unsurlara yer verilmesi ve gelişmelerin düzenli olarak Ankara Anlaşması'nın 28. maddesi, Kopenhag kriterleri ve AB'nin 29 Nisan 1997 tarihli deklarasyonu çerçevesinde gözden geçirilmesi öngörülmüştür. Ayrıca, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinin aynı zamanda siyasi ve ekonomik reformların sürmesine, Yunanistan ile iyi ve istikrarlı ilişkilere sahip olunmasına ve Kıbrıs sorununa çözüm bulunması amacıyla BM gözetimindeki müzakerelerin desteklenmesine bağlı olduğu vurgulanmıştır. Türkiye, Lüksemburg Zirvesinin ertesi günü 14 Aralık 1997 tarihinde yaptığı açıklamada, AB'nin Türkiye'ye yönelik yanlı ve ayırıcı tutumunu kınamış, Türkiye'nin tam üyelik hedefini muhafaza ettiğini ve AB ile var olan ortaklık ilişkilerinin sürdürüleceğini, ancak bu ilişkilerin geliştirilmesinin AB'nin yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlı olacağını, AB'nin mevcut zihniyet ve yaklaşımı değişmedikçe Türkiye ile ilişkilerinde ahdi çerçevesi dışındaki konuları AB ile ele almayacağımızı belirtilmiştir. Daha sonra yapılan açıklamalarda, AB ile siyasi diyalogun, ikili ilişkilerin gelişmesine engel oldukları iddia edilen sözde Kıbrıs sorunu, Türk-Yunan ilişkileri ve insan hakları dahil olmak üzere Türkiye'nin iç meselelerini bundan böyle kapsamayacağı belirtilmiştir. Ancak Türkiye'nin AB'ye karşı takındığı bu olumlu tutumu her nedense bir müdde sonra gerekçesi açıklanmadan terk edildi.

Lüksemburg zirvesinde, Eski Doğu Avrupa ülkelerinin tamamına yakını ile tam üyelik müzakereleri başlatma ve adaylık statüleri tanıma kararı alan AB, yıllardır müttefiki olduğu Türkiye'yi Lüksemburg'da "sen beklemeye devam et, biz sıran gelince sana haber veririz" diyerek, bir kez daha kendi arasına almama yönünde dışlamış oldu.

3.2 Helsinki Zirvesi ve Türkiye

10/11 Aralık 1999 tarihli AB'nin Helsinki zirvesinden önce, AB Komisyonu 13 Ekim 1999 tarihli Türkiye ile ilgili "İkinci İlerleme Raporunda", Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini başlatmadan, diğer adayların tabi olduğu Kopenhag kriterlerine Türkiye'nin de dahil edilmek istenmesi nedeniyle diğer ülkeler gibi "aday ülke" statüsü verilmesi önerisinde bulunmuştu. Bunun üzerine Avrupa Birliği Konseyi Helsinki zirvesinde Türkiye'ye

ne olduğu daha sonra biraz daha netleşen "adaylık statüsü" verdi ve ikili ilişkilerde "yeni bir dönemin" başladığını hem Türkiye ve hem de AB ilan etti. Bu yeni sürece ilişkin olarak da AB'nin "İkinci İlerleme Raporunda", Türkiye'nin makroekonomik istikrarın sağlanması ile hukuksal ve yapısal reform programlarının uygulanmasında olumlu gelişmelere ihtiyacı bulunduğu hususuna dikkat çekerek, bu bağlamda önceliğin enflasyonist baskıların ve bütçe açıklarının azaltılmasına verilmesi, mali disiplin ve yapısal reformların kararlılıkla uygulanması, özelleştirme uygulamalarına devam edilmesi, bölgesel ve yapısal dengesizliklerin giderilmesi ve sosyo ekonomik gelişimin bir parçası olarak eğitime önem verilmesi gerektiği hususlarının altını çizmiştir. Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde ekonomik sıkıntı ve sorunları cömertçe sıralayan Birlik, sıra bu sorunların çözümüne gelince üstlendiği yükümlülükleri yerine getirmemek için elinden gelenin ardına koymaması, AB'nin Türkiye'nin ekonomik sıkıntılarını gidermede ne kadar "ciddi" olduğunu göstermektedir.

Türkiye'nin Kopenhag Zirvesi'nde belirlenmiş olan siyasi kriterlere uyumu sağlamadan katılım müzakerelerinin başlamayacağını vurgulandığı Helsinki Zirve kararları uyarınca Türkiye, mevcut mali kaynakları genişleme perspektifi içerisinde tek bir çerçeve altında toplayan katılım öncesi stratejisine diğer adaylarla "eşit statüde" dahil edilmiştir, ancak diğer ülkelere AB'ye tam üyelikte uyumlarını destekleme maksadıyla milyonlarca Euro mali destek verilirken Türkiye'ye Helsinki'den sonra tek bir kuruluşluk mali yardım gelmemiştir.

Türkiye'nin AB'ye "adaylığının resmen kesinleştiği" bu zirvede, Türkiye Eski Doğu Bloğu ülkelerinin hemen arkasından, 13'üncü aday ülke olarak ilan edildi. Helsinki'de AB'nin genişleme ile ilgili aldığı ve dolayısıyla da Türkiye'yi yakından ilgilendiren kararların ana hatları kısaca şöyle (Milliyet, 12.12.1999):

- AB, şu anda 13 aday ülkeyi kapsayan, adaylık sürecinin doğasının, tek bir çerçeve içinde değerlendirileceğini; AB ile tam üyelik müzakerelerine katılan ülkelerin eşit kriterlerde değerlendirileceği; AB'ye aday ülkeler, sözleşmelerle belirlenmiş AB hedefleri ve değerlerini paylaşmak zorunda olduğunu; AB, bu çerçevede, sorunların Birleşmiş Milletler sözleşmesine uygun olarak barışçı bir biçimde çözülmesinin önemine değindiğini ve aday ülkelere, sınır sorunları ve diğer ilgili sorunları çözmeleri için gerekli çabayı göstermelerini istediğini; bu konuda başarıya ulaşılmaması halinde, ülkeler makul bir zaman

süresi içinde sorunları Lahey Adalet Divanı'na götürmeleri gerektiğini; AB ayrıca, tam üyelik müzarekelerine başlaması için, Kopenhag kriterleri ile çizilen siyasi kriterlere uyulmasının gerekliliğinin altını çizdiğini; AB, kurumsal reformlarla ilgili hükümetler arası konferansın Aralık 2000 yılına kadar tamamlanarak onaylanması konusunda kesin siyasi iradesini koyduğunu beyan etmişti. Ayrıca kurumsal reformlardan sonra, AB, 2002 yılı sonrasında, tam üyelik müzarekelerinde başarılı olmuş adayları kabul etme durumuna geçebileceğini; AB, New York'ta 3 Aralık 1999 tarihinde Kıbrıs sorununun kapsamlı çözümüne ilişkin başlayan dolaylı görüşmelerden memnurluk duyduğunu ve BM Genel Sekreteri'nin çabalarına güçlü destek vererek; Kıbrıs sorununa siyasi bir çözüm bulunmasının Kıbrıs'ın birliğe katılımını hızlandıracağını; tam üyelik müzarekeleri sonucunda, Kıbrıs'ta hâlâ bir çözüme ulaşılmaması halinde, AB Konseyi'nin, tam üyelik kararı konusunda vereceği kararda, yukarıdaki durumun bir önkoşul olmayacağını altı çizilmişti. Bu durumda, AB Konseyinin, ilgili tüm faktörleri dikkate alacağını da beyan etmişti.

Görüldüğü üzere Türkiye, AB tarafından alınan karar gereği "Kıbrıs sorununun çözümü beklenmeksizin KRC'nin AB'ye tam üye olabileceği" gerçeği ile karşı karşıya bırakıldı. Kıbrıs "sorunu"nun devamı ve çözümsüzlüğü, sadece Türk-Yunan ilişkilerini olumsuz ölçüde etkilemeye devam etmekle kalmayacak, aynı zamanda Türkiye'yi sıkıntıya sokacak AB içinde beklenmedik yeni sorunların da oluşumuna neden olmaya devam edecektir. Lüksemburg zirvesinde olduğu gibi Helsinki zirvesinde de AB, Türkiye'ye aslında "sen beklemeye ve sana verdiğimiz ev ödevlerine bizim istediğimiz gibi yerine getirmeye devam et. Bizi sonuçtan memnun edersen biz sana haber veririz ve o zaman müzarekelere başlamak için yeni bir tarih belirlemek üzere sana bir tarih belirleriz. Müzarekelere başlarken de tam üye olman için yerine getirmen gereken yeni ödevler vereceğimizi de unutma ve kendini ona göre ayarla" dedi. Türkiye'de özellikle de bazı siyasi çevrelerce (bölücüler, din tacirleri, çeşitli kilise temsilcileri vd) bir bayram havası şeklinde karşılanan Helsinki zirvesi sonuç bildirisinin Türkiye'nin tam üyelik beklentisine yönelik bölümünde, AB dönem Başkanı Finlandiya'nın Başbakanı Paavo Lipponen yaptığı açıklama sadece ve sadece "*Avrupa Konseyi, Türkiye'nin AB'ye aday olduğunu teyid eder*" den başka bir şey değildi.

Helsinki sonrası AB'nin Türkiye politikası biraz daha netleşmeye başladı. AB'nin netleşen Türkiye politikasından anlaşıldığına göre, Türkiye'nin

sözde diğer aday ülkelere uygulanan aynı kriterlere göre Birliğe katılma yolunda görünürde bir aday ülke olduğu "sözüdür". Bu sözün özünde ise, Türkiye'nin AB tarafından diğer aday ülkelerle eşit muameleye tabi tutulmadığı gerçeğidir. Avrupa stratejisi kapsamında Türkiye de diğer ülkeler gibi, güya "eşit şartlarda" Birliğin genişlemesi için gerekli olan reform hareketlerinin desteklenmesi için öngördüğü mali olanaklardan yararlanacaktı, yararlandırılmadı. Helsinki zirve kararının da Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanması dolayısıyla, Avrupa Parlamentosu Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmede çok uzak olduğu gerekçesiyle, tam üyelik görüşmelerinin de başlatılmayacağı kanaatindeydi. Türkiye'de, terörist başı Abdullah Öcalan dolayısıyla ölüm cezasının bir an evvel kaldırılması, başta Avrupa Parlamentosu olmak üzere, AB yetkililerince hem Helsinki sonrası hem de daha sonraki süreçlerde sürekli olarak Türkiye'nin önüne getirilmekteydi. Ayrıca Türkiye'nin AB ile tam üyelik görüşmelerini başlatabilmesi için, AB'nin "Türkiye önce insan haklarına saygılı olduğunu göstermeli ve ekonomisinin bir çok unsurunu yeniden yapılandırmalıdır. Türkiye ile Ege komşusu Yunanistan arasındaki tarihsel sürtüşmeyi dikkate alarak, Birlik, devam eden sınır anlaşmazlıklarının ve Kıbrıs gibi ilgili diğer konuların barışçı yollardan çözülmesi için çağrıda bulunmuştur" (The European Union in the World) türlü tehditkar tavırlar sergilemiştir. Geline nokta anlaşıldı ki, Helsinki zirvesinin en önemli sonucu, sayısı binleri bulan Kürt kökenli Türk vatandaşlarının katili terörist Abdullah Öcalan'ın aklanması ile AKP'nin Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış'ın "bizi Kıbrıs'ta işgalci olarak görüyorlar" AB suçlamasının resmi bir ağızdan tekrarlanarak telaffuz edilmesini sağlamak olmuştur. Financial Times Deutschland'ın 8 Ağustos 2002 tarihli nüshasında, Türkiye'de idam cezasının kaldırılmasının AB'ye uyum maksadıyla hazırlanan 13 maddelik paketinin bir parçası olarak yorumlanması ve yine 3 Ekim 2002 günü terörist başı Abdullah Öcalan'ın ölüm cezasının sözde "ağırlaştırılmış ömür boyu hapse çevrilmesi", Alman basın yayın organlarında, Türkiye'nin AB'ye tam üye olma maksadıyla yerine getirmesi gereken bir yükümlülük olarak sunulması, çok acıdır. Terörist Abdullah Öcalan olayı Atatürk Cumhuriyet'in temellerini dinamitleyen bir ibret belgesidir. Hiç bir hukuk ve AB üyesi devleti ormanlarını yakan, sularını zehirleyen, kadınlarının ırzına geçen, öğretmenlerini ve binlerce sivil insanlarını katleden bir katili Türkiye'nin yaptığı gibi bir muameleye tabi tutamaz. Abdullah Öcalan'ın Helsinki dolayısıyla idamdan kurtarılması, yine de Türkiye'yi AB'ye yakınlaştırmaya yetmedi.

4. Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik "Yeni Şartları" ve Türkiye

AB'nin geçmişin AT aracılığıyla yaşadığı genişleme süreçleri yakından incelendiğinde, Topluluğa öncelikle ekonomik refah düzeyi Türkiye'ye kıyasla daha yüksek ve siyasal istikrarını kısmen de olsa sağlamış ülkelerin dahil edildiği görülecektir. Bu olgu, günümüz AB'nin güçlenmesinde önemli bir katkı sundu. Ancak, 1950'li yılların başında başlatılan Batı Avrupa Entegrasyon sürecine yeni ülkelerin katılmasıyla AB sürecinin anlam ve hedefleri de bir o kadar genişledi ve büyüdü. Bu gelişmeye bağlı olarak, bugünkü AB'nin genişleme hedefi artık Avrupa'nın bütününe kapsar oldu. AB'ye tam üyelikte aranan önemli kıstasın bir Avrupa ülkesi olmasının yanı sıra, 21-22 Haziran 1993 tarihli Kopenhag Zirvesiyle kamuoyunda "Kopenhag Kriterlerine" (Erweiterung der Europäischen Union) uyma zorunluluğu getirildi. Oysa, örneğin Türkiye, 14 Nisan 1987 yılında Roma Antlaşması'nın 237, AKÇT Antlaşması'nın 98 ve EURATOM Antlaşması'nın 205 nci maddelerine istinaden AT'ye tam üyelik talebinde bulunduğu zaman, AT Komisyonu, Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna ilişkin 18 Aralık 1989 tarihli "Görüş"ünde (Avis, 1989), özetle Topluluğun, 31.12.1992 için öngörülen kendi iç pazarını tamamlamadan önce yeni bir üyeyi kabul edemeyeceği ve Türkiye'nin ekonomik ve politik durumu, eğer Topluluğa katılırsa Türkiye'nin karşılaşacağı intibak sorunlarının orta vadede aşılabileceğine Komisyon'u ikna etmemektedir (Avis, 1989), demektedir. Ayrıca AB Komisyonunun adı geçen Avis'inde, Türkiye'nin Topluluğa katılmaya ehil olduğunun da altı çizilmekteydi. Dolayısıyla Türkiye'nin 1989 tarihinde AT tarafından tam üyelik başvurusuna verdiği olumsuz yanıtında, Türkiye'de "azınlık hakları" gibi ne olduğu zamanla daha da netleşen konuları Türkiye'nin bir "eksiği" olarak ileri sürmemişti.

AB'ye tam üye olmak isteyen her aday ülke tarafından AB'nin istediği ve beklediği ölçüde yerine getirilmiş olması gereken Kopenhag Kriterleri, AB ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılmasının temel ön koşuludur. AB-Avrupa Konseyinin Kopenhag Zirvesinde "Avrupa Anlaşmaları ile orta ve doğu Avrupa'daki ortak ülkeler istedikleri takdirde ve gereken şartları yerine getirmeleri halinde Avrupa Birliği'ne üye olurlar" (Thiel, Elke, s. 165.) diyerek, AB'nin tarihindeki en büyük genişleme sürecini başlatmanın önünü açtılar. "Doğu Bloğu" ülkelerinin AB'ye tam üyeliği münasebetiyle ilk kez gündeme gelen "Kopenhag Kriterleri", Türkiye açısından da çok başka anlamda ve bağlamda bağlayıcı bir konuma sokuldu.

4.1 Kopenhag Kriterleri

21-22 Haziran 1993 yılında Kopenhag'da ve 1995'de de Madrid'de gerçekleşen AB Konseyi zirvelerinde, Birliğe tam üye olmak isteyen ülkelerin tam üyelik öncesi üyelik müzakerelerinin önünü açma maksadıyla yerine getirmesi gereken "yeni" ekonomik, siyasal ve hukuksal şartlar "yeniden" tespit edildi. Ve böylelikle "Kopenhag Kriterleri" olarak bilinen "yeni koşullar" belirlenmiş oldu. Kopenhag Kriterleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, azınlıklara saygıyı ve azınlıkların korunmasını garanti eden kurumların istikrarı;
- işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı ve Birlik içinde rekabetçi baskı ve piyasa güçleriyle başa çıkma kapasitesi;
- siyasi, ekonomik ve parasal birlik amaçlarına bağlılık dahil olmak üzere, üyelik yükümlülüklerini üstlenme yeteneğine (AB müktesebatına uyum) sahip olma.

Yukarda sıralanan Kopenhag kriterlerinin her çağdaş ülkede olması gereken normal uygulamalar olduğu aşikardır. Özellikle de Avrupalı bir devletin uyması gereken bu kriterlerin pratikte olmaması ve bu konuda uzun boylu tartışmaların yürütülmesi dahi bazen gereksiz yere zaman kaybı niteliğindedir. Kopenhag Kriterleri biraz daha yakından incelendiğinde, bu kriterlerin AB'nin kuruluş ve var oluş felsefesinin temelini oluşturduğu ve aynı zamanda çağdaş Türkiye'nin de AB kurulmadan çok önceleri aynı değerleri benimsediği hemen görülecektir. Buna rağmen, AB'nin Türkiye'nin tam üyeliği ile ilgili olarak Kopenhag kriterlerinden anladığı ile, Türkiye'nin bu kriterlerden neyi anladığı birbiriyle temelden çelişmektedir.

4.2 1993 Kopenhag Zirvesi Siyasi Kriterleri ve Türkiye

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği ile, Türkiye'nin Kopenhag siyasi veya ekonomik kriterlerini yerine getirmiş olması birbirinden çok farklı olaylardır. Kopenhag kriterlerinin özellikle de siyasi yönü şu sıralar Türk kamuoyunda çok yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Bu tartışmaların yılları alacağı ve böylelikle Türkiye'nin AB ilişkilerinde başta "azınlık hakları" olmak üzere Türkçe dışında başka dillerden de Radyo-TV yayınından eğitime kadar çok geniş bir yelpazeyi kapsayarak genişleyeceği kesindir. Zaten, tam üyelik müzakerelerinin başlayabilmesi için, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini AB'nin anladığı çerçevede yerine getirmiş olma zorunlulu-

ğu var. Zaten bu konuda, 10-11 Aralık 1999 tarihli AB Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesinde yer alan;

"Avrupa Birliği Konseyi hatırlatır ki Kopenhag'da belirlenmiş olan politik kriterlere uyum, üyelik müzakereleri yapılmasının bir ön şartıdır ve tüm Kopenhag kriterlerine uyum AB'ye üye olarak katılmanın temelidir" (Güncel haber, Ocak 2000) kararı var. Aynı ve benzer açıklama da, 13 Haziran 2002 tarihli Türk medyasına yansıdığı kadarıyla AB'nin o zamanki dönem başkanlığını yürüten İspanya'dan geldi. AB'nin ve dış ilişkilerinin seyri zaman içinde Türkiye'yi, Kopenhag siyasi kriterleri ile karşı karşıya getirdi. Ve Türkiye'nin AB ile tam üyelik görüşmelerini başlatabilmesi için, AB'nin Kopenhag Kriterleri'ne, AB'yi memnun edecek kadar uyması gerekmektedir. Oysa, AB'ye tam üyeliğin ön koşulu olarak öne sürülen ve "olmazsa olmaz koşulu" niteliği taşıyan Kopenhag Kriterleri, AB ile "Avrupa-Anlaşmaları" olarak da bilinen "Ortaklık Anlaşmaları" ile AB ile bütünleşmeyi hedefleyen eski "Doğu Bloğu" ülkelerinin Birlik açısından doğuracağı olası sorunların önünü baştan kesmeye yönelikti.

4.2.1 Azınlıklar

Kopenhag siyasi kriterleri içinde sıralanan istikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin varlığı; hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü; insan haklarına saygı ve azınlık haklarının garanti altına alınması gibi çağdaş normlar, uzun yıllardan beri Türk kamuoyu tarafından da cesaretle dile getirilmektedir. Bu kriterin, Türkiye'de AB üyeliği olmasa da yaşama geçirilmesi gerektiği konusunda yaygın bir kamuoyu vardır. İnsan haklarına saygı, kurumsallaşmış bir demokrasinin fiiliyatta varlığı ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerlere sahip çıkmanın ve bunları korumanın kıstasının AB üyeliği olmaksızın da olması gereken ve dünya insanlığının ortak değerleri olduğunu bilince çıkarmak AB tam üyeliğinden de önemli olsa gerek. Hem bu evrensel değerler hem de azınlık hakları konusunda AB ile Türkiye ve Türk kamuoyu arasında özellikle de "azınlık" deyince Türkiye'de kimlerin kastedildiği konusunda derin düşünce farklılıkları mevcuttur.

Azınlıklar ve Türkiye konusunda, AB'nin Türkiye'ye karşı önyargılı olduğu bir varsayım olmaktan çıkmıştır. AB'nin 2000 yılı Türkiye Düzenli Rapor'unda, "Türkiye, Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi'ni henüz imzalamamıştır ve Lozan Antlaşması ile tarif edilenlerden başka azınlıkları tanımamaktadır" denilmektedir. Yani Türkiye'de Lozan Barış Antlaşması çerçevesinde azınlık olanlardan (gayri-müs-

lim) başka da azınlık olduğunu iddia ederek, Türkiye’de zorla bir başka azınlıklar yaratılmak istenmektedir. Yine aynı raporda, "Türkiye’nin, kültürel bir kimliğe ve ortak geleneklere sahip herhangi bir etnik grubu "ulusal azınlık" olarak kabul etmeye istekli olup olmamasından bağımsız olarak, bu tür grupların mensupları, hâlâ açıkça bazı temel haklardan yoksun bırakılmaktadır. Ana dillerinde yayın yapma, ana dillerini öğrenme veya ana dillerinde eğitim alma hakkı gibi, etnik kökenleri ne olursa olsun bütün Türklerin sahip olması gereken kültürel haklar garanti edilmiş değildir. Ayrıca, bu vatandaşlara, bu konulardaki görüşlerini ifade etme fırsatları verilmemektedir. Kürt Kökenli Türk vatandaşlarıyla ilgili olarak, *Türk devletinin, Kürt taraftarı* görüşlerin ifade edilmesine karşı canlı bir şekilde mücadele ettiği belirtilmelidir. Şubat ayında, *Kürt taraftarı HADEP*’e mensup olan güneydoğudaki üç belediye başkanı, PKK ile bağlantılı olmakla suçlandı ve hapsedildi. Aynı ayda, HADEP’li 18 yönetici, Öcalan’ın yakalanmasını müteakip açlık grevleri başlattıkları için, 3 yıl 9 ay hapis cezasına mahkum edildiler. Son Düzenli Rapor’dan bu yana, olağanüstü hal bölgesinde çeşitli gazete ve dergiler yasaklandı ve bazı Kürt taraftarı dernekler kapatıldı" (AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2000, s. 39) denilmektedir. AB’nin bu raporundan da net bir şekilde anlaşıldığına göre, Türkiye’de ne kadar etnik köken var ise, bunların tümü azınlık ve kendi ana dillerinde eğitim de dahil olmak üzere, hiç kimsenin sahip olmadığı her türlü hakka sahip olmalı. Dolayısıyla Rıdvan Karluk’un da değindiği gibi aslında AB, Helsinki zirvesi kararı ile "Türkiye’yi aday yaparak oyalamakta, tam üyeliğin önünü kesmek için azınlık haklarını bahane etmektedir" ve "Türkiye, Lozan Anlaşması ile belirlenen ve dini azınlık (bunlar Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerdir) dışında, ülke içinde başka bir azınlık tanınamaktadır" (Karluk, 2001, s. 39) gerçeğinin altını çizmektedir. Ancak, AB adına veya AB üst düzey yetkililerin, örneğin Valery Giscard d’Estaing gibileri kendi "kişisel" düşüncelerini açıklarken, Türkiye’nin AB üyeliğinin AB’nin sonu olacağını ileri sürerken diğer bazıları da, Türkiye’de Lozan’ın dışında da azınlıkları var olduğunu ve bunlara da AB istem ve normları doğrultusunda azınlık haklarının verilmesi gerektiğini sürekli dillendirmektedirler. "AB Sürecinde Yolun Neresindeyiz?" adlı bir etkinlikte konuşan AB Genişlemeden Sorumlu Türkiye Masası Şefi Alain Servantie, "...Türkiye’de azınlıkların kendi dillerinde konuşması, televizyon ve radyo yayını yapabilmesi, okul açabilmesi gerektiğini savundu. Servantie, Türkiye Cumhuriyeti’nin yapı taşlarından birisi olan Lozan Anlaşması’na atıfta bulunarak, 'Kopenhag Kriterleri, Lozan’a göre yazılmadı; Lozan’ın dışında kalan 'azınlıklar' da var' dedi" (Milliyet, 7 Eylül 2000) değerlendirmesi, AB’nin

Türkiye'deki azınlıklar konusundaki net ve gerçek politikalarının somut örnekleridir.

AB Kürt kökenli Türk vatandaşlarını sadece azınlık yaparak onlara kötülük etmekle kalmıyor, aynı zamanda, Kürtleri Asya ve Orta-Doğu ülke halklarına karşı ayrımcı ve ırkçı yaklaşımıyla kışkırtarak kullanmak istiyor. Örneğin AB'nin Türkiye için hazırladığı "2001 Düzenli Raporunda" ise AB Komisyonu, tüm Asya ve Orta-Doğu ülkelerin halkları tarafından binlerce yıldan beri kutlanan 21 Mart "Bahar Bayramı"nı "Kürt Yeni Yılı" "Nevruz", olarak adlandırarak ırkçılığın ve bu günü kutlayan diğer uluslara karşı en büyük bir hakaret ve saygısızlığın örneğini sergilemektedir. Bir başka saygısızlık ve Türkiye karşıtı tutum ise Danimarka, Lüksemburg ve İsveç Dışişleri Bakanlarının Şubat sonu ile Mart 2000 başlarında Türkiye'ye yaptıkları resmi ziyaretlerinde, Türkiye'deki kendi muhataplarından önce, Türkiye'ye karşı birer ajan örgütü gibi faaliyet gösteren sözde "sivil kitle örgütleriyle" yaptıkları görüşmeler çerçevesinde ele alınmalıdır. Türkiye'den "Kürtçe" yayın yapan bir televizyon ve tutuklanan DAHEP'lilerin serbest bırakılmasını isteyen Danimarka Dışişleri Bakanı Niels Helveg Peterson, Türkiye ziyaretinde Anıtkabir'i ziyaret etmeyerek (Hürriyet, 4 Mart 2000) Türkiye'ye karşı AB kurum ve bu kurumların mensuplarının yanlı tutumlarını bir kere daha gözler önüne sermiştir.

Heybeliada Ruhban Okulu'na izin verilmesi, Patrikhane başta olmak üzere diğer Türk ulusunun önemli unsurlarını bir birinden ayırarak azınlık hale getirmek ve bunlara azınlık hakları vererek Lozan Barış Anlaşmasını delmek, AB'nin en büyük hedefidir. Ortodoks Patriği I. Bartholomeos "Helsinki zirve kararları, Patrikhanemizin de amaç ve arzularını yansıtmaktadır" (güncel haber, Mart 2000) sevincinin nedenleri daha da anlaşılır olmaya başlanmıştır. Anadolu Alevileri dahil olmak üzere, Lozan Antlaşması'nda azınlık olarak belirtilmeyen kimler varsa bunları dil, din ve kültürel haklar adı altında birbirinden ayırmak AB'nin Türkiye üzerindeki temel politik hedefidir. "HADEP" bile kendisini Türkiye partisi olarak görürken, AB'nin "HADEP"i Kürtçü ilan etmesi başta "HADEP" olmak üzere o partiye oy veren seçmenlere bir hakarettir. Türkiye ekonomisinin AB normlarında olup olmadığından, Türkiye'de kişi başına düşen ulusal gelirin AB normlarında olması için AB'ye düşen görev ve sorumlulukların neler olması konusundan ziyade, "Kürtçe" TV/radyo kurulabilmesi, "Kürtçe"nin eğitim dili olması dahil olmak üzere, okutulabilmesi, ne olduğunu açıklamadıkları "Kürt kültürünü" geliştirecek veya yayacak çalışmaların serbestisi, AB'nin Türkiye ile ilgili öncelikleri arasındadır.

Geçmişte "Osmanlı İmparatorluğu üzerinde mali, siyasi ve askeri ege-menliklerini genişleten büyük Avrupa devletleri, gayri müslim Osmanlıların kendi koruma altına alınmalarını sağlamışlar, bunu esas alarak, Avrupa hukukunun ve yönetim biçiminin kabulü için baskı yapmışlardır" (Manisa-lı, Erol, 2001: 14) tavrını takınan Avrupa, bugün de Kopenhag siyasi kriter-leri ile benzer baskılarla Türkiye'yi kendi emelleri doğrultusunda yönlendirmeye çalışmaktadır.

Kopenhag siyasi kriterlerinin genel hatları ve kapsamı yakından incelen-diğinde, aday ülkenin çok partili bir demokratik sistemle yönetiliyor olması gerektiği hemen anlaşılacaktır. Bu kriter, yani çok partili ve demokratik ol-mayan süreç, Türkiye'den ziyade, eski Doğu Bloğu ülkelerinin 1990'li yıl-ların ilk yarısına kadarki sürenin karakteristik özelliklerindendi. Dolayısıyla hukukun üstünlüğüne saygı, idam cezasının olmaması, azınlıklara ilişkin herhangi bir ayrımcılığın bulunmaması, ırk ayrımcılığının olmaması, kadın-lara karşı her türlü ayrımcılığın yasaklanmış olması, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Sözleşmesinin tüm maddeleri ile çekincesiz kabul edilmiş olması, Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Sözleşmesinin kabul edilmiş olması gibi ön şartlar AB tarafından MDAÜ'nin önüne sürülmesi anlaşılır bir tutumdur. Ancak, bu ilkelerin bir çoğu zaten Türkiye'de uzun yıllardan beri uygulan-maktadır. AB, Türkiye'de istikrarlı bir demokrasinin varlığını ve hukuk devleti için gerekli olan kurumsal istikrarı, aynı zamanda azınlık haklarına saygı ve bu hakların tanınması için bir garanti olarak görüyor. Bir başka de-yimle AB, "Türk demokrasisinin güçlenmesini" ve Türkiye'de "hukuk dev-letinin" etkin işleyişini arzulaması(!), Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği için yeterli bir neden olarak görmüyor. Çünkü, AB'ye göre Türkiye'deki "azın-lık" haklarının tanınması ve güvencesi, her şeyden önce Türk demokrasisi-nin güçlendiğinin, hukuk devletinin etkin işlediğinin ve dolayısıyla AB normlarına uygunluğunun bir göstergesi olacaktır. Yani, AB Türkiye'den ilk önce Lozan Barış Anlaşmasında adlandırılmayanların, açık deyimle Türk vatandaşı Kürtlerin bir "azınlık" olduğu tavizini elde etmek istiyor. Zaten AB'ni en fazla da rahatsız eden Lozan Barış Anlaşmasıdır. Kürtleri Türkiye'nin onurlu her türlü hakka hem de sınırsız sahip olan birer vatan-daşı olmaktan çıkarıp bir "azınlık" haline getirmek, Kürtleri sefaletle sürük-lemek Avrupa'nın Lozan Barış Anlaşmasından bu yana belleğinden sile-medığı en büyük siyasi hedefidir.

Başta Almanya ve İsveç olmak üzere, AB çevrelerine göre neredeyse Türkiye'de Türk yok! Ve yine Türkiye'de neredeyse herkes azınlıkta. Başta Kürtler olmak üzere, Zazalar, Aleviler, Lazlar, Abhazalar, Çerkezler, Gür-

cüler, Terekemeler, Azeriler, Yerliler, Şiiler, Türkmeler, Tahtacılar, Boşnaklar ve saymakla bitmeyecek ne kadar etnik grup ve alt kimlik varsa herkes AB'ye göre azınlık. AB'nin bu hesabına göre Türk nüfusunun neredeyse % 80'i azınlık. Alman basın yayın organları ve siyasi çevrelerin açıklama ve söylemlerine göre Türkiye'de 15 milyon Kürt, 25 milyon Alevi, 5 milyon Zaza ve 5 milyon da diğerleri olmak üzere toplam 50 milyon azınlık var. Son nüfus sayımına göre de Türkiye'de 65 milyon civarında insan yaşamakta. Demek ki AB hesaplarında 65 milyon Türk insanın 50 milyonu azınlık olarak görülmekte. Geri kalan 15 milyonluk kitle de zaten Avrupa normlarına uyum gösteremeyen ve "1071 Malazgirt Saldıranglığı" ile Anadolu'yu "istila ederek" gelip yerleşen Orta Asya Türkleridir. Yine AB çevrelerine göre, aday ülkelerdeki azınlıkların haklarının tatmin edici düzeyde tanınması ve saygıyla karşılanması, demokratik istikrar için gerekli ve tam üyelik müzarekelerinin başlatılmasında önemli şartlardan biridir. Demokratik istikrarın gerekliliğide tam üyeliğin ön şart olduğuna göre, Türk vatandaşlarının % 80'ine azınlık statüsü ve beraberinde getireceği siyasi, kültürel ve hukuksal "hakları" veren bir Türkiye "demokratik istikrarını" sağlayacak ve bu sayede belki de AB ile tam üyelik görüşmelerini başlatma fırsatını elde edecektir. Bu bedeli ödemeye hazır bir Türkiye AB tarafından "sevilecek", "desteklenecek", Avusturya'nın Jörg Haidar'si gibi "izole edilmeyecek" ve belki de tam üyelik müzarekeleri başlatma sürecine dahil edilecektir.

Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi, azınlık haklarının korunmasına yönelik çeşitli anlaşmaları uygulamaya koymuştur. Bunun dışında, özellikle de Avrupa Konseyi Parlamenter Asemblası'nın 1993 tarih ve 1201 sayılı tavsiyesi çerçevesindeki "Ulusal Azınlıklar Çerçeve Anlaşması" yürürlüğe girmiştir. Avrupa Konseyi'nin bu anlaşmaları üyelerini bağlayıcı nitelikte olmamakla birlikte, kollektif hakların korunması yönünde tavsiye niteliği taşıdığından dikkate alınması gerekiyor. Dolayısıyla sözü edilen "Çerçeve Anlaşması" azınlıklara dahil olan kişilerin bireysel haklarını yasal güvence altına alınarak korumasını amaçlamaktadır.

AB Komisyonuna göre "azınlık problemlerinin çözülmemiş olması, demokratik istikrarı tehdit eden gelişmelere neden" olmaktadır. "Bundan dolayı, azınlık problemlerinin çözülmemesi, demokratik istikrarın bozulmasına veya komşularla munakaşaların doğmasına neden oluyor. Bu nedenle, tam üyelik müzarekelerinin başarısı için azınlık haklarının tatmin edici düzeyde verilmiş olması hem AB'nin hem de aday ülkelerin çıkarınadır ve bunun için de her fırsat değerlendirilmelidir". AB Komisyonu ve çevreleri-

nin "İlerleme Raporundaki" bu "ilginç" değerlendirmesinden de anlaşılacağı üzere, AB'ye aday olmak isteyen Türkiye, "azınlık" haklarına "saygılı olmalı" ve bu "hakları sahiplerine" vermelidir. AB'ye göre aksi taktirde Türkiye, ne kendi "iç siyasal istikrarını" sağlayabilir ve dolayısıyla ne de AB ile tam üyelik müzakerelerini başlatabilir.

Alman İçişleri Bakanı² Otto Schilli'nin 22 Ocak 2000 tarihli Alman birinci televizyon kanalı ARD'de yayımlanan demeci hayli ilginç. "Almanya Türk Toplumunu" tarafından düzenlenen bir etkinlikte çifte vatandaşlık isteyen Türklere verdiği yanıtta Alman Bakan aynen şöyle diyor: "Alman olmak isteyenlere kolaylık sağlamak için gerekli yasal düzenlemeye gittik. Alman vatandaşı olan herkes, yasalarımız önünde eşittir. Azınlık politikası veya hakkı gibi uygulamalara gitmeyeceğiz ve çifte vatandaşlığında uygulamada kabul etmeyeceğiz". Almanya'da yaşayanlar ya Alman vatandaşı olarak Almanlaşacak ve azınlık hakkı türünden bir talepte bulunmayacak ya da yabancı olarak yaşamaya devam edip Almanya'nın çağ dışı yabancılar yasasına tabi tutulacaktır. Alman vatandaşlığına geçmiş binlerce Türk'ü birer azınlık değil de Alman olarak gören Alman İçişleri Bakanı, sıra Tüçrkiye-Eye gelince Türk vatandaşı olan Kürtleri azınlık olarak görmektedir. Bu örnek bile tek başına bazı AB üye yetkililerin ve bazı Avrupalıların Türkiye konusunda ne kadar çifte standartlı olduklarını göstermeye yetmektedir. Türkiye'den istenen aslında AB'nin azınlık olarak algıladığı Türkleri birbirinden ayırmak ve ayrımcılığı besleyen unsurları yasal güvencelerle beslemektir. Bundan dolayı, Türkiye AB'ye tam üye olduktan sonra dahi, Türkiye Cumhuriyeti devletinin birer onurlu vatandaş olan insanların bir bölümünü (örneğin Alevileri, Zazaları ve Kürtleri) AB tarafından "azınlık" olarak kabul görmeye başladığı an, -ki bu da büyük bir ihtimalle öyle olacaktır, bugün Türkiye'nin "Lozan'dan başka kimseyi azınlık olarak tanımamız mümkün değil" tezi anlamsızlaşacak ve böylelikle Türkiye iç siyasi çekişmeler ve sağlıklı olmayan AB politikasında, kendi eli ile Türk ulusunun

² 1998 yılında kendini kuruluşna neden olan politikalarının yanlışlığı dolayısıyla fes eden Almanya'nın ünlü terör örgütü RAF (Kızıl Ordu Fraksiyonu) kurucularından Andreas Bader ve Gudrun Insel adlı tutuklular 1977 yılında Almanya'nın dünyaca ünlü hücre tipi Stuttgart/Stamheim cezaevinde kurşunlanarak öldürülmüşlerdi. Bu tutuklular kendilerini "Alman Emperyalizmine karşı verdikleri silahlı mücadelede kendilerini anlayacak bir Avukat'ın savunması ve bunun da Otto Schilli olduğunu" söylemişlerdi. Bunun üzerine Otto Schilli RAF'luların savunmasını üstlendi. 80 yıllarda Alman Yeşiller hareketinin liderlerinden olan Otto Schilli, daha sonra Alman Sosyal Demokrat Parti üyesi oldu ve şu an Almanya'nın İçişleri Bakanı olarak kabinede görev yapıyor. Otto Schilli'nin girişimiyle Almanya'da kurulan "Göç Komisyonunun" yabancı kökenli tek üyesi ise yine Otto Schilli'nin önerisi ile atanan Vural Öger adlı turizm şirketi sahibi olan şahıstır.

varlık ve onur belgesi olan Lozan Barış Anlaşmasını deleyecektir. Hem de büyük bir hiç uğruna! Dolaysıyla Türkiye mevcut AB politikası ile AB'ye tam üyelik için ısrarlı olmaya ve AB tarafından istenen tavizleri koşulsuz vermeye devam ederse, o zaman Türkiye'nin AB'ye tam üyelik süreci daha da kısalsın ve Türkiye günün birinde Birliğin tam üyesi olur. Ama hangi Türkiye? Bu sorunun yanıtı, AB'nin Türkiye konusundaki açıklama ve uygulamalarında yatmaktadır. AB'nin Türkiye politikasının Atatürk'ün Türkiyesini, parça parça "küreselleşme" veya "AB müktesabatına uyum gereği" gibi nedenlerle yok edeceği gerçeğini görmek istemeyenler, günün birinde geç kaldıklarını anlayacak, o zaman da olan olacaktır. Bu kötü ve karamsar gibi görünen senaryonun gerçekleşmemesi, Türkiye'nin ve Türk ulusunun çıkarları için verilen mücadele ve çabaya destek vermek her Türk için bir onur olmalıdır.

4.2.2 Kıbrıs

AB'nin Türkiye'den istediği "azınlık hakkı" konusundan başka bir ikinci taviz alabileceğine inandığı ve ona göre de politikalar oluşturduğu alan da Kıbrıs olayıdır. AB'nin deyimi ile "Kıbrıs sorunu" nun çözümünü beklemeden, Kıbrıs Rum Cumhuriyeti ile 31 Mart 1998 tarihinde tam üyelik müzakerelerini başlatan AB, Türkiye'nin sessizliği karşısında daha da cesaretlenmiş ve Aralık 2002 Kopenhag zirvesi ile de Kıbrıs Rum kesiminin tam üyeliğini resmen onaylamıştır. Öyle ki, Türkiye'nin Dışişleri eski Bakanı İsmail Cem bile "Kıbrıs gerçeğini" sineye çekti ve sonunda o da AB tarafından Türkiye'nin başına örülen çorap gerçeğini saklayamadı: "İtalya, Almanya, Fransa ve Belçika, açık bir biçimde "bölünmüş Kıbrıs'ı AB'ye alamayız" diyorlardı. Yunanistan bunu kaldırmak istiyordu. Helsinki'de bunu sağlamış oldu. Helsinki metnine Kıbrıs'ı bütünleşmesine veya bölünmesine bakılmadan koydurmak istiyordu ve koydurttu. Bu açık söylemek gerekirse, bizim aleyhimize"(Milliyet, 13.12.1999). Türkiye'nin aleyhine olan gelişmeler bu kadar olsa yine iyi. AB'nin Türkiye için hazırladığı 1998 tarihli "Düzenli Raporunda" aynen "Türkiye, 1974'ten beri Kuzey Kıbrıs'ı işgal altında tutmakta ve yaklaşık olarak 35.000 kişilik bir ordu bulundurmaktadır" demektedir. Türk devletini işgalci olarak gören AB, Kıbrıs "sorununun" çözümünde bu sözde işgale son vermekle, yani Kıbrıslı Türklerin güvenliği için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde (KKTC) bulunan Türk askerinin geri çekilerek, mevcut barış ve huzur ortamını 1974 öncesi kanlı çatışmalara kadar geri döndürmeyi hesaba katmaktadır. "...özellikle de Türkiye AB yaklaşmasını içine sindiremeyen bildik çevreler, belirli aralıklarla

'Kıbrıs sorunu'nun çözümünün Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin ön koşullarından biri olduğunu inandırmak için ne gerekiyorsa onu yapmaktan geri kalmıyorlar. Ne yazık ki bu sav, aynı zamanda AB'nin de 'resmi' düşüncesi konumuna gelmiştir. Türkiye'den istenen taviz, Kıbrıs'ı tamamen boşaltma ve adada yaşayan Türklere sahip çıkmama yönündedir. ...AB tarafından Türkiye'den istenen bu tavizin arkasında yatan gerçek siyasi hesap şu: Türkiye'nin AB tam üyeliğinden elde edeceği diğer getirilerin, KKTC'ne sahip çıkma ile kıyaslandığında çok daha fazla olacağı, özellikle de KRC'nin AB tam üyeliğinin KKTC vatandaşlarına 'büyük faydalar sağlayacağı' savını bilinçli olarak gündemde tutmaktadır. Bununla da ulaşmak istenen amaç, adada yaşayan Türkleri AB çıkarları doğrultusunda yumuşatmaya ve Türkiye'ye karşı tepki oluşturmaya yönelik ince bir siyasi manevradır" (Fındıkçı, Aydın. Mülkiye, Ocak-Şubat 2000,s. 112) tespiti, ne yazık ki gerçeğe dönüşmüş durumda. 2003 yılı başlarında KKTC vatandaşlarının bir kısmının AB lehine ve Türkiye aleyhine organize edilerek yürüyüşler ve değişik protesto gösterilerinde bulunuyor olmaları bu öngörünün gerçekleştiğinin somut bir göstergesidir.

Türkiye hem kendi hem de Kıbrıslı Türklerin doğal haklarını tehlikeye düşürmeden bu meşru hakları garanti altına alma maksadıyla, 27 Ocak 1997 tarihinde, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile beraber, KKTC'nin kademeli olarak Türkiye ile bütünleşmesi konusunda bir ortak açıklama yaptılar. Buna göre, AB'nin Mart 1998 tarihinde Kıbrıs Rum kesimi ile tam üyelik müzakereleri başlatma kararını "tarihsel bir hata" olarak kınayarak "AB'ye tek taraflı üyelik yolunda Rum Yönetimi tarafından atılan her adımın KKTC ve Türkiye arasındaki bütünleşme sürecini hızlandıracağını" vurgulamışlardı. Bu açıklamalara istinaden, 1997 yılı Temmuz ayında, Türkiye ve KKTC, ekonomik ve malî bütünleşme, güvenlik, savunma ve dış politika alanlarında kısmî bütünleşme sağlamak için gerekli tedbirleri oluşturmakla görevli bir Ortaklık Konseyi kurarak bir Ortaklık Anlaşması imzaladılar. Bu gelişmeden rahatsız olan AB, AB Komisyonu aracılığı ile, Kıbrıs Türk toplumunun garantörü olarak Türkiye'nin, esas olarak iki bölge ve iki toplumlu bir federasyon kurulmasına dayanan ilgili BM kararlarına uygun biçimde Kıbrıs sorununa adil ve hakça bir çözüm bulunması için özel ilişkisini kullanması gerektiği türünden bir açıklama yaptırdı. Yine aynı AB, 2001 Düzenli Rapor'da Katılım Ortaklığı Belgesine atıfta bulunarak, "Helsinki sonuçlarına uygun olarak, siyasi diyalog bağlamında, Helsinki sonuçlarının 9 (a) maddesinde belirtildiği gibi, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulma süreci-

ni başarıyla sonuçlandırmaya yönelik BM Genel Sekreteri'nin çabalarına güçlü destek verilmesi" hatırlatılmaktadır. 2002 Düzenli Rapor'da ise, Kıbrıs konusunun çözümü ile ilgili çabaların Türkiye ile AB arasında genişletilmiş siyasi diyalogun bir parçası olduğu vurgulanmaktadır. Açıkça söylemek gerekirse, AB dahil olmak üzere bir çok Batılı kuruluş, Türkiye'yi Kıbrıs'ta işgalci bir güç olarak görmektedir ve dolayısıyla Türk Askerinin adadaki varlığı, AB nezdinde bir işgaldir. AB'nin bu yaklaşımı dolayısıyla, kendi deyimleri ile "işgale" son vermeden, Kıbrıs "sorununun" çözümünü beklemek gerçekçi değildir. "Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Antlaşma Temeli" başlıklı Birleşmiş Milletler Kıbrıs Planı, BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından 11 Kasım 2002 tarihinde taraflara iletilen ve kamuoyuna açıklanan planın içeriği ve doğuracağı sonuçlar, AB açısından olmasa bile Türkiye açısından hayati önemde olduğu unutulmamalıdır. Kıbrıs'ın Türkiye açısından taşıdığı önem konusunda Erol Manisalı'nın (Kıbrıs) değerlendirmesi şöyle özetlenebilir:

- Türkiye'nin Akdeniz'e açılan kapısı niteliğindeki bu bölge üzerinde bulunan Kıbrıs adası tarih boyunca 7-8 ayrı uygarlığın kısmen veya tamamen egemenliği altında kaldı.

Adanın sadece kontrolü, 1878'de Osmanlılarla İngilizler arasında yapılan bir anlaşma sonucu İngilizlere kira ile verildiğinde Kıbrıs'ta Osmanlı-Türk kimliği tamamen hakimdi. 1880'li yıllarda ada nüfusunun %44'ü Anadolu'dan 1571 sonrası gelen Türklerden oluşuyordu. Türkler en büyük topluluk idiler. Kıbrıs adası üzerinde de, Vakıflar İdaresi'nin arazileri ile birlikte, adanın (% 50)den fazlası Türklerin elinde idi. İngilizlerin, Rumların ve Ortodoks Kilisesi'nin uyguladıkları sistemli baskılar sonucu 1950'lere gelindiğinde Rumlar çoğunluğu elde etmiş bulunuyorlardı. Tarihsel bir perspektiften bakıldığında Kıbrıs'ta iki halk ve iki kültür hakimdi; Rumlar ve Türkler. Bugün (2000) adada 200.000 Türk ve 60.600 Rum yaşamaktadır. Üçüncü ülkelerden ise 50.000 dolayında geçici ve sürekli yaşayan nüfus bulunmaktadır.

- Kıbrıs adası Türkiye'nin hemen yanı başında, Türkiye için Akdeniz'e (ve uluslararası sulara) çıkış yolu üzerindeki Yunanistan Batı'da Ege'yi büyük ölçüde kapatmıştır. İstanbul'dan İzmir'e ya da Marmaris yöresine giderken Türk gemileri ve tekneleri, Yunanlıların denetimi altında bulunan adalardan, Yunan karasularına girmemek için dolaşmak zorundadırlar. Güney (Akdeniz'e), Türkiye'nin tek rahat çıkış alanı (deniz ve hava) olarak kalmıştır. Türkiye 40 mil yanında ve tari-

hi ve kültürel olarak da Türk kimliğinin bulunduğu, ikinci büyük nüfusu Türklere oluşan bu adayı, bir başka ülkenin (Rumlar ve Yunanistan) tam denetimine bırakamaz.

- Türkiye aynı zamanda bir Akdeniz ve Orta Doğu ülkesidir. Bölgenin en büyük ülkesinin Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da ekonomik ve siyasal varlığını sürdürebilmesi için Kıbrıs'ta Türk varlığının korunması (KKTC'nin korunması) yaşamsal bir önem taşımaktadır.
- 1990 Sonrası gelişmeleri Kafkasya'da önemli değişiklikleri ortaya çıkardı. Bakü-Ceyhan enerji hattı Türkiye'nin geleceği ve bölgedeki yeri bakımından büyük önem taşıyor
- Güney Doğu Anadolu (GAP) projesi kısmen tamamlanmıştır. 2010 yılında tam olarak devreye girdiğinde GAP bölgesinin Dünya ile bağlantısı İskenderun, Mersin ve bu bölgede yeni yapılacak limanlar üzerinden sağlanacaktır.
- Türkiye yeni doğmakta olan Asya ekonomik pazarının Batı Kapısı üzerindedir. Asya, Dünya ile deniz bağlantısını Batı'da, Türkiye'nin Akdeniz kapısı üzerinden sağlayacaktır.
- Kıbrıs'ın bir Yunan (Rum) adası haline gelmesi, Türkiye ile Yunanistan arasındaki dengeleri tamamen ortadan kaldıracaktır.

Erol Manisalı'nın bu değerlendirmesine benzer bir başka değerlendirme de Kemal Yavuz tarafından yapılmaktadır (Yavuz, Kemal. Akşam, 25 Aralık 2002)." 'Kıbrıs sorununu" AB'nin Türkiye'ye bir şantajı olarak değerlendiren Kemal Yavuz "Planda öngörülen toprağın terki, iki açıdan olanaksızdır. Biri, terki istenen bölgenin, Kıbrıs Türk kesiminin % 42'sini oluşturan 'Ürün Veren Toprak'ın % 80'ni teşkil etmesi ve Türk tarafındaki toplam 93 milyon ton su rezervinin 84 milyon tonunu içermesidir...Plana göre, evinden, toprağından koparılıp dağa, bayıra savrulacak Türk sayısı 44 bin ile 55 bin arasında ifade ediliyor...Annan Planı, bu hali ile, Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından da Türkiye Cumhuriyeti tarafından da, ne önümüzdeki 28 Şubat'ta ne de sonrasında kabul edilemez. Çünkü, adil değil, gerçekçi değil" demektedir. Yine 14 Ocak 2002 günkü bir demecinde, "Rumlar 28'inden sonra ne avantaj alırlarsa alsınlar. KKTC'yi alamazlar. Ne Rum ne AB KKTC'yi alamaz. AB, eğer biz devletimize sahip çıkarsak bizimle pazarlığa gelecek. Çünkü Kıbrıs'ın tümünü istiyor. Yeter ki biz sabırlı ve kararlı olalım" (KKTC Dışişleri Ve Savunma Bakanlığı Tanıtım Dairesi) diyen

KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, AB'nin Kıbrıs ile ilgili planları hakkında Erol Manisalı ve Kemal Yavuz gibi düşündüğünü ifade etmektedir. Annan Planı ile ilgili olarak "Genel Sekreter tarafından ortaya konulan görüşler ilk bakışta Kıbrıs Türkünün isteklerine yanıt veren bir içerikte gibi görünse de detaylar incelendikçe bunun yansıtıldığı gibi olmadığı görülmektedir" (Tümerkan, Mete. Anan Planı) tespiti, Kıbrıs Vakfı'nın "Annan Belgesi" Değerlendirmesindeki; "Belge" daha önceleri taraflarca üzerinde anlaşılmiş olan ve yakın zamana kadar Birleşmiş Milletlerce de çözüm parametreleri olarak kabul edilen esasların, yani "siyasal eşitlik", "iki kesimlilik", "mal mülk anlaşmazlıklarının toptan çözülmesi" ve "1974 öncesindeki duruma dönüşün önlenmesi" diye özetlenebilecek olan ilkelerin de gerisine gitmektedir" tespiti yabana atılmamalıdır ve Annan Planı Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili ulusal çıkarlarını zedelemeyecek düzeyde bir çerçeveye oturtulmalıdır. Tüm bu açıklamalara ve değerlendirmelere rağmen yine de Recep Tayyip Erdoğan'ın Kıbrıs ilşe ilgili muğlak açıklamalarının hedefini anlamak giderek zorlaşmaktadır. Ve bu muğlaklık da AB'nin işine geliyor olsa gerek.

4.2.3 Demokratikleşme

Türkiye, Ankara Anlaşmasından bugüne kadar hep AB'ye tam üye olma dileğini çok ısrarlı bir şekilde gündeme getirmiştir. Türkiye'nin bu haklı isteminin temelinde Atatürk Cumhuriyetinin savunduğu ve paylaştığı Avrupa değerler sistemi yatmaktadır. AB'nin diğer adaylar için olduğu gibi Türkiye'ye ilişkin bir Katılım Öncesi Stratejisi benimsemesi, bu çerçevede Türkiye'ye bir Katılım Ortaklığı belgesi sunması ve Mali İşbirliğini tek bir çerçeveye oturtması, Türkiye'nin 19 Mart 2001'de Ulusal Program'ı kabul ederek uygulamaya koyması, Türkiye'nin AB konusundaki ısrarlarının bazı bildik örnekleridir.

14-15 Aralık 2001'de Brüksel'de yapılan Laeken Zirvesi'nden sonra Türkiye, hiçbir somut neden yokken, kendisi ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılacağı beklentisine girdi. Bunun bir yanılgı olduğu bir yıl sonra gerçekleşen 11-12 Aralık 2002 tarihli Kopenhag zirvesinde anladı. Yine Laeken Zirvesi'nden sonra Türkiye, Avrupa'nın geleceğini tartışacak konvansiyonda da diğer adaylarla aynı şartlar altında katılarak katkı sunacağını zannediyordu, yine olmadı. Aralık 2002 Kopenhag zirvesinde AB on ülkenin tam üyeliğine karar verdi, Bulgaristan ve Romanya için ise yeni bir yol haritası çizdi. Türkiye yine bu listede yer alamadı. Türkiye'nin, tam üyelik müzakerelerine başlayabilmesi için Türkiye'nin Ulusal Programı'nda belir-

tilen ve Katılım Ortaklığı belgesindeki beklentileri de kapsayan 1993 tarihli Kopenhag siyasi kriterleri AB'nin Komiserleri tarafından tatminkar bulunmadığı ve Türkiye'de özellikle de, düşünce ve ifade özgürlüğü alanı genişleten, işkence iddialarını önlemek için duruşma öncesi gözaltı süresi AB ölçütlerine uygun şekilde dört güne indiren, MGK'nın yapısını değiştirerek bunun bir danışma organı olduğunu vurgulayan, kadın-erkek eşitliğini geliştiren düzenlemeler içeren 2001 yılı Ekim ayında gerçekleştirilen Anayasa değişiklikleri bile Türkiye'ye tam üyelik müzakereleri için tarih vermeye yetmedi. Türkiye'de gerçekleşen tüm bu değişiklikler, hem Ulusal Program'a, hem de Kopenhag Siyasi Kriterlerine uyum için yapılmıştır. Dolayısıyla biz "demokratikleşmenin kapsamını kendimiz için ve halkımız istediği için genişletiyoruz" söylemi demagojiden başka bir anlam taşımamaktadır. Ocak 2002'de yürürlüğe giren yeni Medeni Kanun, Kopenhag Siyasi Kriterlerine uyum açısından temel bir yasa niteliğindedir. Ayrıca 6 Şubat 2002'de TBMM'de kabul edilen Uyum Yasası paketiyle, Türk Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu, DGM Kanunu, CMUK gibi yasalar diğer önemli değişiklikler yine AB istediği için gerçekleşmiştir. Bundan başka 26 Mart 2002'de TBMM'de ikinci Uyum Yasası paketi kabul edilmiştir. Bu paketle, Siyasi Partiler, Basın, Dernekler, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri, DGM, Jandarma ve İl İdaresi Yasalarında Siyasi Kriterler alanındaki taahhütler doğrultusunda önemli değişikliklere gidilmiştir. Tüm bu değişikliklerden başka, olağanüstü hal ve ölüm cezası başta olmak üzere, anadilde radyo ve televizyon yayını ile resmi dil olan Türkçe'den başka anadil, lehçe ve ağızların öğrenilmesi önündeki hukuki engellere de yine AB'ye uyum amacıyla son verilmiştir. Tüm bu değişiklikler ile Türkiye, Aralık 2002 Kopenhag zirvesinden tam üyelik müzakerelerinin başlayacağı tarihi almak istiyordu, alamadı.

Kopenhag siyasi kriterlerinden azınlıklar ile ilgili olarak AB ile Türkiye'nin neyi anladıkları çok farklı. Ancak öyle anlaşılıyor ki, Türkiye adına AB ile ilişkileri sürdüren yetkili ve konu hakkında açıklamaları olan siyasilerin konuştuğu dil ve anladıkları mana ile AB tarafından yapılan açıklamalar kesişmektedir. "Taraflar" arasında anlaşılmayan bir başka konu ise, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ile ilgili olanıdır. TSK kanunla kendisine verilen görevleri yerine getirmede AB'nin duyduğu rahatsızlık anlaşılır değil. Her demokratik ve laik ülkede olduğu gibi Türkiye'de de TSK'nin, kendi devletinin temel esaslarına bağlı kalması kadar doğal ne olabilir. "Siyasal partilerimizin demokrasiden yoksun iç yapılarından hiç yakınmayan, çünkü böyle partilerin işbirliği ile Türkiye'yi diledikleri gibi yönlendirebi-

leceklerini bilen AB, sömürülmemenin güvencesi olan demokrasimizi savunmak üzere öngörülen anayasal güvencelere saldırmakta" (Ozankaya, Özer, 2002: 2) tespitini yabana atmamak lazım. AB ile çeşitli vesilelerle müzarekelere girişen Türk siyasilerinin hangisinin partisinde AB normlarında bir demokratik ortam vardı. Örneğin eski Başbakan Bülent Ecevit ve sayın eşinin partisi "DSP" başta olmak üzere, Türkiye'deki mevcut siyasi partilerin tümü AB normlarında birer kuruluş olmadıkları için, Türkiye'nin "demokratikleşme" sürecindeki en büyük engeli bu tür partiler oluşturuyor ve dolaysıyla demokrasi kültürünün gelişiminide önemli ölçüde frenliyorlar. Birer padişah ve kral gibi ve hatta her türlü siyasi yenilgiye, yıpranmışlığa ve yok oluşa rağmen ölene kadar partilerini genel başkanı olma hevesliliği, AB siyasi ahlak ve siyasi kültürü ile Kopenhag siyasi kriterlerine tezat teşkil etmektedir. Dolaysıyla aslında Türkiye'deki mevcut siyasi oluşumların (siyasi partilerin) Türkiye'yi AB'ye taşımada ne kadar samimi ve kararlı oldukları tartışmaya açılmalıdır. Bu partilerin Türkiye'deki demokratik ortamın daha da genişlemesi önünde önemli bir engel teşkil etmesine rağmen, bir gün olsun Türkiye'deki siyasal partilerin anti-demokratik uygulamaları ile ilgili AB kaynaklı tek bir eleştiri duyulmamıştır. Milli Güvenlik Kurulu'nun varlığından rahatsız olan AB, alınan tavsiye kararlarının hükümetlerce uygulanmasında bir tercih olduğu gerçeğini göz ardı ederek, kendi muhatapları siyasiler yerine, TSK'ni eleştirmeyi tercih etmektedirler.

Sonuç

Küreselleşme sürecinin doğal sonucu olan dünyadaki köklü ekonomik ve siyasal oluşum ve değişimlere Türkiye kendi gerçekliliği içinde adapte olmak durumundadır. Türkiye, kendi iç dinamiklerini harekete geçirememesi sonucu başaramadığı "çağdaşlaşmayı" AB üyeliği ile elde edebileceği inancında ise, dünya ekonomisi ve dolaysıyla da Avrupa normlarıyla bütünleşmede de bir hayli zorlanacaktır.

Diğer yandan, Türkiye, özellikle de AB ile ilişkilerinde Helsinki Zirve Kararı sonrası süreçte çok kritik anlar yaşıyor. Bu kritik sürecin en önemli özelliklerinin başında da, Kopenhag kriterlerinin siyasi yükümlülükleri gelmektedir. Gün geçmiyor ki Türkiye, AB'nin yeni bir dayatmasına maruz kalmasın. Kıbrıs, Ege ve adına Avrupalıların "Kürt sorunu" dedikleri bölücü teröre taviz istenme alanlarında yarışan bazı AB üyesi yetkilileri bir de sözde "Ermeni Soykırım" iddiaları ile ilgili konuya da el atmaya başladı. Aralık 2002 Kopenhag zirvesinde Türkiye'nin nedensiz umutlandığı müzakereleri başlatma tarihi alma umudu, "tarih vermek için" bir tarihin belir-

lenmesiyle suya düştü. Müzareke tarihinin verilmesinin ön koşulu olan Kopenhag Siyasi Kriterlerini (yani işin Türkçesi ile demek gerekirse; Kürtlere azınlık statüsünün verilmesi, Kıbrıs'tan Türk askerinin çekilmesi ve Türkiye'yi Balkanlaştıracak 'demokratik' ortamın yaratılması) yerine getirmiş olsa bile bu sefer de Türkiye'nin bozuk sosyal düzeni ile makro ekonomik dengesizliklerin Birliğe yaratacağı sayısız olumsuz etkileri gerekçe olarak ileri sürülecek ve Türkiye'den böylelikle istenen her türlü taviz elde edildikten sonra o zam "gel tam üyelik müzakerelerini" başlatalım diyecekler. Yani dağları ve denizleri olmayan bir Türkiye istiyor AB. Türkiye AB'nin kendisinden istediği şartları kendi gerçekliği içinde Batı dünyasına sırt çevirmeden ve Batının dayatmaları sonucu değil de kendi koşulları içinde çözebilmeli. Dolayısıyla Türkiye, AB'ye tam üyelik hedefine ulaşmasa bile, sırf kendi geleceği için Kopenhag Kriterlerinin tümünü uygulamaya koymalıdır. Kaldı ki, Türkiye zaten kendi olanakları ölçüsünde bu kriterleri uygulamaktadır. Ancak, AB Türk vatandaşı olan Kürtleri ile de "azınlık" olarak tanımlamak ve öyle görmek istiyor. Oysa AB bilmeli ki, Türk vatandaşlarını "azınlık" olarak görmek en büyük ırkçılık örneği ve dolayısıyla Kürt düşmanlığıdır. "Azınlık" hakları adı altında Türk ulusunu parçalama girişimi, 1974 barış hareketi ile çözülen Kıbrıs "sorunu" bahanesi ile Türkiye'nin stratejik ve ulusal çıkarlarına darbe indirme ve "demokratikleşme" adına Türkiye'yi Balkanlaştırma çabaları, boşa çıkarılmalıdır. Kendi içinde bütünleşmeye giden AB, Türkiye'yi parçalamaya ve küçük devletler haline getirerek Sevr dayatmasını gündeminden ebedi çıkarmalıdır. Türk toplumunun bir Sevr sendromu artık yok ancak, AB'nin Lozan'dan kalma bir takıntısının ve Sevr rüyasının varlığı da bir gerçek olarak unutulmamalıdır.

Türkiye'nin Avrupa ile bütünleşme kararlılığı, ATATÜRK Cumhuriyeti'nin bilinçli bir tercihidir. Bu tercihin özünde; medeni toplumların bir parçası olma, dünya refahına ve barışına bilinçli katkı sunma kararlılığı yatmaktadır. Türkiye'nin hem kendi bölgesinde hem de Avrupa kıtasının refahına ve barışına katkısının hem siyasi hem de ekonomik ve ticari boyutu, tahminlerin ve söylenenlerin de ötesinde bir hayli büyüktür. 21. yüzyılın başında Türkiye'nin kendi iradesi doğrultusunda Avrupa ile ekonomik ve zamanla da siyasal bütünleşmeye varacak tarihi bir görevi vardır. Bu görevi yerine getirmede gereken her türlü fedakarlığa yıllardır katlanan Türkiye ve Türk Ulusu, benzer fedakarlığı AB ve "Avrupalı dostlarından" da isteme hakkına sahiptir. Ancak Türkiye, AB ile ilişkilerinde, gelişmiş Batı ülkelerinin seviyesine ulaşmanın tek ve yegane yolunun da, AB'ye tam üyelikten geçmediğinin farkında ve bilincinde olmalıdır. AB üyesi olmadan da refah

düzeyi yüksek, çağdaş ve çoğulcu demokrasilere Avrupa'da sayısızca örnek bulmak ve göstermek hiç de zor değildir. Ancak Türkiye, her zaman Avrupa ile beraber olma, Avrupa ile aynı değerleri beraberce paylaşma, savunma ve uygulama kararlılığında olan büyük bir ülkedir. Dolayısıyla AB, Türkiye'nin yıllardır Birliğe karşı büyük bir fedakarlıkla yerine getirdiği her türlü yükümlülüklerinin değerini bilince çıkarmak durumundadır.

Özetle, kendi üretim faktörlerinin etkin kullanımını AB tam üyeliğine bağlamanın ekonomik, sosyal ve siyasal maliyeti Türk toplumu açısından bir hayli yüksek olacaktır. Dolayısıyla Türkiye ve Türk insanı, sırf "Avrupalı olacağım" diye, kendi değerlerinden uzaklaşmadan, ekonomik refaha kavuşacağım ve siyasi istikrarı sürekli kılacağım için AB'ye tam üye olmalıyım yaklaşımından kendini arındırdığı an, gerçek anlamda çağdaşlaşmaya, ekonomik refahını yükseltmeye ve siyasi istikrarını pekiştirmeye başarabilecektir. Ve acaba o zaman da AB tam üyeliğine ihtiyaç kalacak mı?

Kaynaklar

Avrupa Anlaşmaları (Europa Abkommen), Macaristan ve Polonya için bkz. Abl der EG. L 319 21.12.1993, Çek ve Slovakya için bkz. Abl der EG. L 341 30.12.1994, Romanya ve Bulgaristan için bkz. Abl der EG. L 368 31.12.1994, Estonya, Letonya ve Litvanya için bkz. ABI. L 079 17.03.1998.

Avrupa Birliği Anlaşması, Der Vertrag. Europäische Union, Europäische Gemeinschaft. Der Vertragstext von Maastricht mit den deutschen Begleitgesetzen. 3 Auflage, Bonn. Europäische Union Verlag 1994

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği. Düzenli Rapor (1998)
Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab.html>

Avrupa Birliği Komisyonu: Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2002 Düzenli Raporu. <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab.html>

AVİS: Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na Katılma Başvurusu İle İlgili AT Komisyonu Görüşü (18 ARALIK 1989) http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor87.html

Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği. 2000 Yılı Genişleme Stratejisi. Türkiye İçin Katılım Ortaklığı 2000, Türkiye'nin Katılım Yönünde İler-

lemesi Üzerine 2000 Düzenli Raporu, Aday Ülkelerin Katılım Yönünde İlerlemeleri Üzerine Genişleme Stratejisi Belgesi ve Düzenli Raoprların Sonuçları. 8.11.2000 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve 3.12.2000 tarihinde AB Konseyi tarafından siyasi bir anlaşma sağlanan belgelerin tam metinleri.

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesi-ne İlişkin Türkiye Ulusal Programı, Ankara 2001

Avrupa Konferansı: Die Europa-Konferenz und die Erweiterung der Europäischen Union http://www.europarl.eu.int/Enlargement/briefings/18a1_de.htm

Bila, FİKRET: Kıbrıs aleyhte, Lahey lehte, Milliyet, 13.12.1999

Bulletin der EG, 1/1965

Bülent ECEVİT “Batı Avrupa İrkçidir”, Cumhuriyet, 7.10.1999

(EEA) Einheitliche Europäische Akte und Schlußakte vom 17./28. Februar 1986, in: Internationale Verträge-Europarecht. Textausgabe mit Anmerkungen und Verweisung sowie einem systematischen und einem alphabetischen Inhaltsverzeichnis und einem ausführlichen Sachverzeichnis. 24. Ergänzungslieferung. Stand vom 15. Januar 1996, München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, s. 151 ff.

Europäischer Rat in Luxemburg, Tagung der Staats- und Regierungsschefs der Europäischen Union am 12. und 13. Dezember 1997, Schlußfolgerung des Vorsitzes, in: Presse- und Informationsamt der Bundesregierung (Hrsg), Buletin 12 (1998), Bonn, S.

FTD, 02.08.2002: Türkisches Parlament stimmt für Abschaffung der Todesstrafe

Fındıkçı, AYDIN. Helsinki Zirvesi Sonrası Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Yeni Oluşumlar. Mülkiye Cilt XXIV, Sayı 222. Mayıs-Haziran 2000, S. 7-70

Fındıkçı, AYDIN. Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Kıbrıs Faktörü, Mülkiye, Ocak-Şubat 2000, S. 109-127

Güncel Haber, Ocak 2000

Güncel Haber, Sayı 7, Mart 2002

Gündem 2000: AGENDA 2000, von der Europäischen Kommission am 15. 7. 1997 vorgelegt: Band I: Eine stärkere und erweiterte Union; DOC/97/6. Band II: Die Erweiterung der Union eine Herausforderung; DOC/97/7

Helsinki AB Konseyi Başkanlık Sonuçları, 10-11 Aralık 1999, güncel haber, Ocak 2000, sayı: 5.

Hürriyet, 8.12.1999, İşte Cem'in Taahhütleri

Karlık, RIDVAN. Türkiye Avrupa Birliği'nin Neresindedir. Türkiye-AB İlişkileri 16-17 Mart 2001 tarihlerinde Türk Ocakları Genel Merkezi ile Ankara Ticaret Odası tarafından düzenlenen sempozyumdaki konuşması, (S.32-46)

KKTC Dışışleri Ve Savunma Bakanlığı Tanıtım Dairesi, <http://www.trncinfo.com/TANITMADAIRESI/TURKCE.htm>).

Kopenhag Kriterleri: Erweiterung der Europäischen Union, in: http://www.auswaertiges-amt.de/4_europa/6/4-6a.htm

Läufer, THOMAS: Amsterdam Anlaşması Vertrag von Amsterdam. Texte des EU-Vertrages und des EG-Vertrages mit den deutschen Begleitgesetzen. 2. Auflage 1999. Presse- und Informationsamt der Bundesregierung)

Lippert, BARBARA. "Erweiterung", s.122-129. "Europa von A-Z". Taschenbuch der europäischen Integration, 6.Auflage., Institut für Europäische Politik. Europa Union Verlag 1997

Manisalı, EROL. İçyüzü ve Perde Arkasıyla Avrupa Çıkmazı. Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri. Otopsi yayınları 2. basım, İstanbul 2001,Otopsi

Manisalı, EROL. Kıbrıs, <http://www.istanbul.edu.tr/iktisat/emanisali/HOME PAGE.htm>

Milliyet, 12.12.1999: Nihai bildiri kabul edildi. Türkiye, AB'ye "resmen" aday

Ozankaya, ÖZER. Temel Güvencemize AB saldırısı, Cumhuriyet, 14.12.2002

Servantie, ALAIN. Milliyet 7 Eylül 2000

The European Union in the World. europa.eu.int/comm/world

Thiel, ELKE. Die Europäische Union, Bayerische Landeszentrale für politische Bildung, München 1999, 3. Auflage

Tümerkan, METE. Kofi Annan Planı, <http://www.trncinfo.com/TANITMADAIRESI/2002/TURKCE/MAKALEVeYORUMLAR/M10.htm>

Yavuz, KEMAL. Kıbrısla İlgili Gerçekler, Akşam, 25 Aralık 2002